

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

ARTZAKANK - ECHO

Bimestriel bilingue publié à Genève

MAI - JUIN 2021
N° 233

IL EST TEMPS DE METTRE FIN AUX QUERELLES INTESTINES

Բովանդակություն

- Էջ 6** - Թուրքական ինքնության զարհուրելի հեռանկարը
- Էջ 7** - Պետականության մասին
- Էջ 11** - Վերածնունդ որմանկարները
- Էջ 12** - Հայաստանում դպրոցականը հին ձեռագրերի տառատեսակը էլեկտրոնային ձևափոխող ծրագիր է ստեղծել
- Էջ 13** - Թուրքիան ցամաքեցնում է Հայաստանի շրերը
- Էջ 20** - «Վեր կաց ու արի, այստեղ քեզ սպասում են»
- Էջ 22** - Ժընևե և Լեման շրջակա Սուրբ Յակոբ Եկեղեցու լուրեր

Sommaire

- P. 2** - Une reine arménienne au grand coeur ...
- P. 3** - Hommage à Madame Violette Breguet-Safarian
- P. 4** - Mayrik
- P. 5** - A la mémoire de Violette Breguet-Safarian - Une croix décorée offerte aux musées d'Etchmiadzin
- P. 8** - A la mémoire de Alice Tonbazian - Atelier de poterie à Berdavan
- P. 9** - Une nouvelle initiative: Future Armenian
- P. 10** - Chant Marjanian, consultant polyvalent
- P. 14** - Thénie Khachatourov - rencontre
- P. 15** - Décès du Patriarche des Arméniens catholiques Grégoire Pierre XX Ghabroyan
- P. 16** - Monument Watch: Des universitaires unissent leurs forces
- P. 17** - Nouvelles parutions
- P. 18** - Sommet Biden-Putin - Manifestation à Genève
- P. 19** - Arménie: Terre d'asile pour les Congolais
- P. 23** - Nouvelles de l'Ecole Topalian
- P. 24** - Nouvelles de l'UAS

Les Arméniens ont voté le 20 juin dernier lors des législatives anticipées convoquées par le Premier ministre sortant Nikol Pashinyan dans l'espoir de résoudre la crise politique déclenchée par la défaite militaire humiliante face à l'Azerbaïdjan en automne 2020. Les électeurs étaient appelés à choisir entre 25 formations politiques dont 21 partis et 4 alliances et c'est le parti "Contrat civil" du Premier ministre qui a largement remporté le scrutin (53.91%), le taux de participation étant de 49,4%. Les deux autres formations qui seront représentées dans le nouveau parlement sont les alliances "Hayastan" de Robert Kocharyan (21.09% des votes) et "Pativounim" de Artur Vanetsyan - Serge Sargsyan (5.22% des votes).

Depuis la signature du cessez-le-feu qui a mis fin à la guerre de 44 jours, l'Arménie a connu une période particulièrement tumultueuse marquée par des manifestations de rue, des appels à la violence, des accusations mutuelles et surtout l'absence d'une réflexion sérieuse sur la situation critique dans laquelle se trouvent l'Arménie et l'Artsakh. Au lieu de consolider les forces de la nation pour essayer de sortir le pays du gouffre, les différents acteurs politiques étaient occupés à mener une guerre politico-médiatique les uns contre les autres sans se gêner d'instrumentaliser les conséquences désastreuses de la guerre, la question des prisonniers de guerre ainsi que l'avancée des troupes de l'armée azerbaïdjanaise à l'intérieur des frontières de l'Arménie dans les régions de Siounik et de Gegharkunik depuis le 12 mai 2021.

Avec les compliments de
TAVITIAN
Atelier de sertissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
tavitian@bluewin.ch

IL EST TEMPS DE METTRE FIN AUX QUERELLES INTESTINES

»»» La campagne électorale menée par une ribambelle de partis et groupements se disputant les sièges du parlement n'a guère été meilleure. Elle s'est caractérisée par des accusations mutuelles, des échanges d'insultes et de menaces, des attaques contre la vie privée, le tout amplifié par les médias à sensation, ne laissant pas de place à un débat de fond sur les positions de chacun par rapport aux multiples défis auxquels fait face le pays.

Malgré le climat honteux de haine et d'intolérance créé par les milieux politiques, les citoyens arméniens ont fait preuve de retenue et se sont abstenus d'actions susceptibles de provoquer des émeutes, voire une guerre civile. Cette attitude responsable de la part d'une population traumatisée, qui n'a pas encore pansé ses blessures, mérite notre admiration et notre plus grand respect.

Maintenant que les électeurs ont tranché, il appartient aux partis et alliances politiques représentés dans le nouveau parlement de mettre de côté leurs différends et de travailler ensemble dans le meilleur intérêt de l'Arménie et de l'Artsakh. Rappelons que ces trois formations ont été au pouvoir pendant plus de 20 ans et portent d'une manière ou d'une autre la responsabilité de la catastrophe qui nous a frappée. Le travail qui attend le nouveau gouvernement s'annonce ardu avec un agenda comprenant le retour des prisonniers de guerre, le renforcement des régions frontalières de l'Arménie, le retrait des forces azerbaïdjanaises infiltrées à l'intérieur du territoire arménien, la reconstruction et le développement de l'Artsakh, la réinsertion des réfugiés ainsi que les enjeux des territoires perdus et le statut de l'Artsakh.

D'autre part, on observe la mise en place d'un nouvel ordre régional dans lequel les intérêts des grandes puissances se croisent, souvent au détriment des intérêts arméniens. Le processus s'accélère et nous n'avons pas de temps à perdre. Il est nécessaire de mettre fin aux disputes internes et de se rallier derrière le gouvernement arménien, indépendamment de nos préférences politiques, afin de l'aider à faire face aux pressions des acteurs principaux de la région visant à obtenir des concessions qui mettraient en péril la souveraineté de l'Arménie.

L'avenir de l'État arménien dépendra de notre capacité à réunir toutes nos forces pour mettre de l'ordre dans nos affaires et défendre nos intérêts nationaux. ■

Maral SIMSAR

UNE REINE ARMÉNIENNE AU GRAND CŒUR...

Aujourd'hui, je prends ma plume la plus respectueuse possible, afin d'évoquer la vie d'une grande Dame, que tout le monde, je crois, avait dans le cœur. Votre serviteur s'efforcera d'expliquer ce que représentait Violette à ses yeux en se faisant peut-être, et même très certainement, le porte-parole de toutes les personnalités attachantes qui ont croisé sa route durant sa longue vie... trop courte à mon avis.

Commençons, si vous le voulez bien par le courage de cette adolescente débarquant à Genève de son Iran natal, où elle naît le 26 mai 1936 à Téhéran. Oui, courage de quitter sa famille pour venir étudier ce qu'elle aimait le plus au monde: la musique et plus particulièrement le piano! Elle aurait donné son sang pour avoir le privilège de jouer le Roi des instruments.

C'est à Genève en 1951, à 15 ans, qu'elle entre au Conservatoire Supérieur de Musique dans la classe de Maître Hiltbrandt. Comme elle aimait à le dire, cet homme exceptionnel a été pour elle plus qu'un simple professeur de piano. Il l'ouvre à la Musique en général, à la littérature, à l'architecture et à l'admiration des beautés de la Nature. Il l'envoie aux concerts et le Victoria Hall devient vite alors sa seconde maison. Elle entend Clara Haskil qui deviendra pour elle sa Muse et l'expression du chant d'amour dont elle rêvait et auquel elle aspirait.

Hiltbrandt lui lègue deux trésors: l'Art de la respiration et le sens de la pédagogie. Alliés à ses origines orientales, c'est avec ce doux mélange de passions, d'amour, de méditation, de spiritualité, de délicatesse et surtout du plus étincelant des talents, que >>>

ԱՐԶԱԿԱՆԿ ARTZAKANK - ECHO

58, rue de la Terrassière - CH-1207 GENEVE
Tél. +41(0)78 892 93 31 - artzakank@yahoo.com
Responsable de publication: Maral Simsar
Prix d'abonnement annuel: CHF 30.- (6 numéros)
CCP 12-17302-9 - IBAN CH07 0900 0000 1201 7302 9

Tél. +41(0)22 785 01 85

15, ch. Pré-de-la-Fontaine
1217 MEYRIN
Fax +41(0)22 980 02 37
E-mail big-net@big-net.ch

www.big-net.ch

UNE REINE ARMENIENNE AU GRAND CŒUR...

»»» «notre» Violette allait progresser au point d'être remarquée au Concours international de Genève. Sa vie est désormais toute tracée: elle sera concertiste ! Elle a en effet tout pour elle: la beauté, l'intelligence et la faculté à se donner au public avec générosité et simplicité. Pour elle jouer est une nécessité et l'expression de sa propre joie!

Une joie qui sera hélas de courte durée, car interrompue par un malheureux accident de voiture. Un accident qui remet tout en cause! Néanmoins, son mal physique n'empêchera pas la flamme de la volonté à aller de l'avant!

Elle se marie avec Jacques Breguet, ils ont le bonheur de voir naître deux filles. Ah! Ses 2 Filles. Ses deux Cadeaux, ses deux Amours, son chef d'œuvre !

Pour compenser la légitime frustration de ne pouvoir continuer une carrière internationale promise, elle se consacre à sa seconde passion: l'enseignement. Elle étudie la pédagogie de Piaget, associée au bagage extraordinaire que lui a transmis Hiltbrand. Depuis ce moment, une kyrielle de générations de pianistes va la suivre dans son leitmotiv, la colonne vertébrale de sa pédagogie: la respiration. Une respiration physique et musicale servant à merveille l'Art du touché, du phrasé et de l'articulation, en un mot le respect absolu de l'instrument et des compositeurs.

Ses filles sont grandes maintenant, elles sont en âge de se marier. Elle donnera son avis tranché sur ses gendres respectifs. Un avis qui ne souffre d'ailleurs aucune contestation... comme d'habitude: «*Ils sont beaux, magnifiques, généreux et ils aiment mes filles. D'ailleurs, comment ne pas aimer mes filles?*». Sa fierté et sa prose s'enflammeront encore lorsqu'elle deviendra grand-mère: «*Mes petits chéris, ils sont extraordinaires, ce sont mes étoiles. Ils sont tellement expressifs, beaux et doués; mais après tout, c'est normal, avec des mamans et des papas aussi intelligents et charismatiques!*»

D'où te vient, chère Violette, ce sens de la vérité en toutes choses, ce sens de l'absolu, celui de la famille et du partage? Mais oui, bien sûr, de tes origines! L'ARMENIE. Tu consacreras toute ta vie à aider, à donner de ton temps et de ton énergie pour la cause. Tu as toujours eu depuis ton enfance, une force

Hommage à Madame Violette Breguet-Safarian

C'est avec grande tristesse que KASA a appris le décès de Madame Violette Breguet-Safarian, tant en Suisse qu'en Arménie.

Pendant de longues années Violette avait pris l'habitude de se rendre régulièrement en Arménie, où l'attendaient de nombreux amis dont elle partageait les questions et l'espérance. Nos collaborateurs la rencontraient avec grand plaisir et KASA lui doit beaucoup. Violette s'intéressait à nos projets, n'hésitait pas à monter jusqu'à un village aussi reculé que Gogaran dans le Lori pour comprendre notre engagement sur le terrain, et nous trouva d'importants soutiens pour aller de l'avant, en particulier dans le domaine agricole.

Nous gardons d'elle l'image d'une grande dame, alliant une magnifique chaleur humaine à de fortes exigences de beauté et de vérité. Nous exprimons notre affectueuse amitié à sa famille et à l'équipe d'Artzakank, dont elle fut longtemps un des piliers. ■

Monique Bondolfi, présidente de KASA

de caractère qui te permettait de parler à n'importe qui, grand, petit, modeste, célèbre, de la même manière et avec une clairvoyance et une autorité naturelle qui forçait le respect de tous.

Ton engagement pour KASA te permettra d'accomplir ce que tu désirais depuis tant d'années: aller en ARMENIE et aider des familles vivant dans des situations plus que précaires.

Un jour, Chère Violette, tu t'es mise au piano et tu as joué pour moi seul une Sonate de Scarlatti. Tu as fait chanter l'instrument, comme Clara Haskil l'aurait fait. Mieux même, si je peux me permettre! Car chez toi, il y avait quelque chose de plus. Quelque chose d'ineffable, d'impalpable. Ce quelque chose qui était toi. Toi l'Arménienne, toi la Cheffe du Clan, toi l'Amie, toi la Guide, toi la Femme de Cœur et d'Honneur, toi la merveilleuse pédagogue, toi l'éternelle petite fille aux yeux d'ange malicieux et affichant un divin et irradiant sourire... Tes yeux et ton sourire, chère Violette, nous ne les oublierons pas! Notre arménité est en deuil aujourd'hui... L'Arménie vient de perdre une main généreuse et talentueuse dont le cœur était aussi grand que l'Ararat.

Alors, pour tout ce que tu as donné, Chère Violette, nous t'adressons un immense merci et te témoignons une infinie et éternelle reconnaissance. Une Reine et un cœur d'or viennent de s'éteindre mais une grande et belle âme s'est désormais envolée au ... Paradis.

Un Hommage dédié aux Princesses arméniennes de mon cœur, Anouche et Arminé... ■

Luc BAGHDASSARIAN
2 juin 2021

MAYRIK

par Arminé TAVITIAN

Si je prends la plume aujourd'hui, c'est au nom de ma Mayrik, décédée le 24 mai 2021. C'est une démarche personnelle qui n'engage que moi mais que j'estime lui devoir, elle qui fut un membre très actif de notre communauté.

Comme dit le proverbe, les paroles s'envolent, les écrits restent.

Ma sœur, moi-même, nos maris et nos enfants avons reçu de très nombreux, sincères et émouvants témoignages de soutien. Cela nous réchauffe le cœur d'entendre et de lire combien elle a marqué la vie de membres de cette communauté et même en dehors de celle-ci.

Durant toute sa vie, notre Maman a démontré sa noblesse de cœur, a défendu ses opinions avec vigueur et conviction et je pourrais ajouter, toujours avec classe et en restant polie.

Elle ne faisait pas les choses à moitié et certainement pas en attendant de recevoir un quelconque remerciement, ce qui devrait nous inspirer tous.

Elle a donné de son temps et de son argent pour soutenir les plus défavorisés, arméniens ou pas. Elle s'intéressait sincèrement à eux en leur téléphonant, leur rendant visite, les soutenant dans leurs démarches administratives, etc. Et rien, ni personne n'aurait pu l'empêcher de le faire.

Dès son arrivée en Suisse, en 1951, à l'âge de 15 ans, voulant préserver sa profonde arménité, elle a intégré différentes associations arméniennes.

Elle a fait partie d'une chorale, de la jeunesse arménienne et ce fut le début d'un engagement qu'elle maintiendra jusqu'à la fin de sa vie, au sein ou hors d'un comité.

Elle a notamment œuvré au sein du Comité des Dames de l'Eglise, a été la directrice de la troupe de danse ANI, une des co-fondatrices du journal *Artzakank*, membre active de l'UAS, engagée auprès de KASA. Elle a également collaboré avec la Fondation Philipposian, a activement participé à plusieurs Salons du Livre, a participé à l'organisation de plusieurs commémorations du génocide, ... Et je ne parle pas de la kermesse annuelle organisée par le Conseil de l'Eglise, où, durant de très nombreuses années vous pouviez la voir au stand de caviar / vodka, d'abord avec Nunik Oulevey et Elisabeth Sarkissian, puis avec ma sœur et moi.

Lorsqu'elle faisait partie du Comité des Dames de l'Eglise, elle a proposé que les membres du comité rendent visite aux personnes hospitalisées ou malades pour les soutenir moralement.

Sa dernière sortie officielle eut lieu en novembre 2017, lorsqu'elle reçut un prix de la Ministre de la Diaspora pour son engagement. J'ai envie de dire,

qu'il était temps, surtout que la maladie d'Alzheimer avait déjà frappé à sa porte depuis plusieurs mois!

Nous sommes fières d'avoir eu une telle Maman pour qui, seule la richesse du cœur comptait et qui écrit cette phrase en décembre 2017, «Fermez les yeux pour mieux voir au fond de soi l'amour qu'on éprouve pour les autres car sans amour, la vie ne vaut rien.»

J'aimerais ici remercier les très nombreuses personnes, amis, élèves, qui ont rendu un bel hommage à notre Maman par leur présence, leur message, leur don ou des fleurs. Je remercie également *Artzakank* et tous ses membres, plus particulièrement sa présidente, pour leur gentillesse, leur soutien et leur faire-part de décès, ainsi que Luc Baghdassarian, si cher à notre cœur, qui nous a soutenues tel un grand frère et qui a rendu un vibrant hommage à Maman lors de la cérémonie funéraire (*ndlr: voir pages 2-3*). Permettez-moi également de mentionner l'initiative d'un fidèle ami de Maman, Ara Petrossian (papa de Miniona), qui nous a beaucoup touchée. Il a en effet organisé une messe en sa mémoire, à Erevan, le même jour et à la même heure que la cérémonie à Genève.

A contrario, je tiens à manifester ma surprise, ou devrais-je plutôt dire ma déception quant au silence de nombreuses associations de notre communauté.

C'est une bien triste constatation eu égard à son grand dévouement et à sa loyauté pour notre communauté et pour notre chère Hayastan.

On est riche de ce que l'on donne et non pas de ce que l'on possède. Ma sœur et moi-même ainsi que nos familles sommes par conséquent des millionnaires car notre petite Mayrik nous a tant donné avec son Amour. Elle nous a montré la voie du cœur.

Elle s'est envolée près des étoiles et veille sur nous aujourd'hui. ■

À LA MÉMOIRE DE VIOLETTE BREGUET-SAFARIAN

par Maral SIMSAR

"Il faut relativiser les difficultés et savoir apprécier ce que l'on a et ça, je le dois à ma patrie. Merci mon Arménie."

Cette petite phrase caractérise bien Violette Breguet-Safarian, qui nous a quittés le 24 mai 2021. Il s'agit de la conclusion de son *Kaleïdoscope* - "quelques pages cueillies de ma vie" comme elle disait - rédigé en 2010. Un message si actuel pour notre peuple après la guerre désastreuse de 44 jours de l'automne dernier, nous invitant à relever la tête et à ne pas sombrer dans le désespoir.

Ceux et celles parmi nous qui ont eu la chance de connaître Violette se souviendront d'elle comme une personne élégante, cultivée, chaleureuse et communicative, toujours à l'écoute de ses interlocuteurs. Le message d'adieu qu'elle avait enregistré plusieurs années avant sa mort, diffusé lors de la cérémonie du dernier hommage qui lui a été rendu en présence des membres de sa famille et de ses amis était le reflet parfait de son personnage hors du commun et de sa vie pleine de partage et d'amour.

Violette était bien connue dans notre communauté. Presque toutes nos associations ont bénéficié de sa collaboration précieuse au sein de leurs comités ou en tant que sympathisante et cela, pendant plus de 50 ans.

Co-fondatrice d'*Artzakank* avec Annie Mesrobian, et rédactrice durant 2 ans, Violette a présidé le comité pendant 21 ans en assurant la gestion administrative et logistique jusqu'en 2007. Nos lecteurs et lectrices ne savent peut-être pas que c'est grâce à elle que le journal existe toujours. En effet, dans les moments les plus difficiles qu'a traversés *Artzakank* à la fin des années 90, sa décision de ne pas abandonner le navire a été déterminante pour déjouer les desseins des fossoyeurs de notre journal et en assurer la continuité.

Dès mon entrée dans le comité de l'Association des Dames (anciennement Comité des Dames de l'Eglise) en 1990 j'ai été impressionnée par la personnalité de Violette et sa force de caractère. Sa

UNE CROIX DÉCORÉE OFFERTE AUX MUSÉES DE SAINTE-ETCHMIADZINE

Selon un communiqué du Saint Siège d'Etchmiadzine, M. Vahé Gabrache, bienfaiteur arménien de Suisse, a offert à Sa Sainteté le Catholico de tous les Arméniens Garegin II une petite croix décorée qu'il avait acquise aux enchères il y a des années sauvant ainsi de la disparition un joyau du patrimoine arménien.

Après sa bénédiction par le Catholico, cette belle croix créée en 1727 sera exposée au Musée des Trésors Alec et Mary Manoogian du Catholico à Etchmiadzine.

disponibilité et son engagement sans réserve en faveur de la communauté, sa sincérité et son franc parler m'ont marquée à jamais. J'admirais son sens de l'organisation, une qualité rare chez les Arméniens, pendant les nombreuses réunions que nous avons eues au sein de notre comité ou avec d'autres associations ainsi que dans le cadre des manifestations communautaires auxquelles elle prenait part en tant qu'organisatrice ou participante. Avec elle, nous savions que tout allait se passer comme sur des roulettes grâce à une préparation minutieuse où aucun détail n'était négligé. Son retrait de la vie associative dû à l'âge a laissé un grand vide difficile à combler dans la communauté.

Malgré la rigueur dont elle faisait preuve dans son travail associatif, Violette avait un grand cœur. De nature généreuse et attentionnée, sa compassion envers les personnes dans le besoin n'avait pas de limites. Elle leur tendait la main en toute discrétion et les soutenait moralement et financièrement le temps qu'il fallait. Sa générosité se manifestait également par des "dons anonymes" en particulier pour compléter le budget d'une manifestation ou en réduire les frais. Par ailleurs, un grand nombre d'étudiants en musique ont bénéficié de ses conseils sur leur carrière et de son aide pour trouver un logement ou une bourse d'études.

Violette incarnait la résilience et la détermination, des valeurs propres au peuple arménien ayant permis à celui-ci de renaître de ses cendres après chacune des catastrophes qui ont jalonné son histoire. Ces valeurs continueront d'inspirer l'équipe d'*Artzakank* pour agir toujours au mieux. La mémoire de notre chère Violette restera gravée au plus profond de nos cœurs et nous guidera dans nos actions en faveur de l'Arménie et de notre communauté. ■

ԹՈՒՐԵԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՉԱՐՅՈՒՐԵԼԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Վահրամ ԱԹԱՆԵՍՅԱՆ

Թուրքիայում Ադրբեջանի դեմոկրատական հանրապետության դեսպան Ալիմարդան-բեկ Թոփչիբաշեի դիւանագիտական գրառումներում մի ուշագրաւ դրուագ կայ: Երբ նա Կոստանդնուպոլսում այցելում է Մեծ Բրիտանիայի ռազմական ներկայացուցչին, վերջինս հարցնում է. «Դուք պարսիկ էք, այդպէս չէ՞»: ԱԴՀ դեսպանը ստիպուած է լինում բացատրել, որ ինքը ներկայացնում է Նորահռչակ Ադրբեջան պետութիւնը: Անգլիացին մնում է անդրդուլելի. «Բայց չէ՞ որ Ադրբեջանը պարսկական նահանգ է»:

Թոփչիբաշեը Մեծ Բրիտանիայի ռազմական ներկայացուցչին ներկայացել էր Մուղրոսի գիւնադադարի հարցով: Այնտեղ սահմանուած էր, որ Թուրքիան անգլիական կողմին է զիջում նախկին ցարական Ռուսաստանի Բաքուի եւ Ելիզաւետպոլի նահանգների բոլոր երկաթուղագծերը, կայարանները, շարժակազմը եւ կապի միջոցները: Բաքուի ներկայացուցիչը փորձում է համոզել, որ այդ ամէնը ոչ թէ Թուրքիայի, այլ անկախութիւն հռչակած Ադրբեջանի սեփականութիւնն է, բայց ապարդիւն:

Բրիտանացին պնդում է, որ գիւնադադարի ուժով Թուրքիան պարտադրուած է զօրքերը հեռացնել Կովկասից, հետեւաբար բոլոր հարցերը կարգաւորում են պատերազմում յաղթողի պայմաններով: Սա վկայութիւն է, որ Մեծ Բրիտանիան Ադրբեջան պետութիւն չի ճանաչել: Բայց դա ինդրի մի կողմն է: Կառավարութեանը յղած զեկուցագրում Թոփչիբաշեը, որ, ի դէպ, ռուսական կրթութիւն էր ստացել եւ թուրքերէն դժուարութեամբ էր խօսում, այնքան, որ օսմանեան կառավարութեան ներկայացուցիչների հետ հաղորդակցում էր ֆրանսերէնով, բարձրացնում է շատ էական մի հարց. Ադրբեջանը չի ճանաչուի եւ ձեռք չի բերի պետական ինքնութիւն, մինչեւ չձեռքբազատուի Իրանի հետ քաղաքակրթական-կրօնական ընդհանրութիւնից:

Աւելի քան հարիւր տարի Ադրբեջանը բոլոր միջոցներով փորձել է հասնել առանձին ինքնութեան: «Ադրբեջանականութիւն» եզրոյթը քաղաքական շրջանառութեան մէջ է դրել Հեյդար Ալիեւը Թուրքիայի օրինակով: Սկզբունքը հետեւեալն է՝ քո տանը, էթնիկ խմբի քո շրջանակում դու թուրք ես, թաթ, թալիշ, լեզգի կամ լեռնային հրեայ, բայց քաղաքացիութեամբ ադրբեջանցի ես:

Պատմաբան Արիֆ Եունոսովը շուրջ քսան տարի առաջ է կանխատեսել, որ Ադրբեջանում իսլամի տուննի ուղղութեան հետեւորդների աճ կ'արձանագրուի: Դա պետական քաղաքականութիւն է: Էթնիկ թուրքերից յետոյ ազգային երկրորդ ամենամեծ խումբը լեզգիներն են, իսկ նրանք տուննի մահմեդական են: Սուննիզմի պետական հովանաւորութիւնն, այսպիսով, ոչ միայն թուրքական ինքնութեան ամրապնդման, այլեւ միջէթնիկական համերաշխութեան նպատակ ունի, թէեւ Ադրբեջանի հոգեւոր առաջնորդն էթնիկ թալիշ է եւ իսլամի շիա ուղղութեան հետեւորդ:

Վիճակագրական ստոյգ տուեալներ չկան, բայց որոշ հրապարակումներում խոսում է, որ Ադրբեջանում իսլամի տուննի եւ շիա ուղղութեան հետեւորդների թուաքանակը գրեթէ հաւասար է: Իսկ անկախութիւն հռչակած Ադրբեջանում տուննիները հաւատացեալների ընդամենը քսան տոկոսն էին կազմում: Կրօնական ուժացումն, այսպիսով, փաստ է, Ադրբեջանում յաղթում է թուրքական ինքնութիւնը:

Թե ինչ կ'արժենայ Ադրբեջանի տուննիացումը, մասնագետները կարող են կանխատեսել: Մի բան ակնյայտ է. հեռանկարում թուրք-ադրբեջանական կոնֆեդերացիան է կամ անգամ Ադրբեջանի *սուլթանութեան* (խմբ. ինքնիշխանութեան) կլանումը: Իսկ աւելի մեծ հաշուարկներով առաջիկայ յիսուն տարում իրանական Ատրպատականը կ'անջատուի, եւ կը ստեղծուի աւելի քան 120-130 միլիոն բնակչութեամբ թուրքական պետութիւն: «Թաւրիզ-Բաքու-Անկարա/Բիզ հարա՞, ֆարսլեր հարա՞»՝ Թաւրիզի ֆուտբոլային ակումբի *ֆանատներն* (խմբ. երկրպագուներն) ամէն անգամ սա են վանկարկում երեսուն հազարանոց մարզադաշտում: Թեիրանում կանխատեսել են նման սցենար:

1995 թուականին Իրանի հեռուստատեսութիւնից ելել, Շուշում նկարահանումներ էին անում: Բանակային թերթի խմբագիր էի, ՊԲ-ի քաղքաժնից յանձնարարեցին, որ ուղեկցեմ: Թարգմանիչ կար: Իմ ինդիրն էր հետեւել, որ գաղտնի նկարահանումներ չանեն: Մինչ *օպերատորները* (խմբ. տեսալուսանկարիչները) յարմարեցնում էին սարքաւորումները, մի կողմ կանգնած ծխում էի: Յանկարծ լսեցի, որ *ռեժիսորն* (խմբ. բեմադրիչ) *օպերատորին* թուրքերէն է հրահանգաւորում: Մոտեցայ, իմացածս թուրքերէնով հետաքրքրուեցի: Պարզուեց՝ ծնունդով Թաւրիզից է, իսկ *օպերատորը*՝ Արդեբիլից, էթնիկ թուրքեր են: Երբ հարցրի, թէ ինչ է մտածում «միասնական Ադրբեջանի» մասին, ասաց. «Լաւ կը լինի, բայց՝ Թաւրիզ մայրաքաղաքով»:

Սարդն Իրանի պետական հեռուստատեսութեան աշխատակից էր, բայց երազում էր տեսնել Թաւրիզ մայրաքաղաքով «Մեծ Ադրբեջան»: Այսօր նա հաստատ դեմ չի լինի, որ այդ «Մեծ Ադրբեջանը» միանայ Թուրքիային: Սա թուրքական ինքնութեան յաղթանակն է պարսկականի նկատմամբ: Որովհետեւ Թեիրանում քառասուն տարուց աւելի է՝ բազմազգ եւ բազմամշակոյթ երկիրը փորձում են >>>

ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Բագրադ ԷՄԴՈՒԳԵԱՆ

Արցախեան 44 օրեայ պատերազմի աւարտին, քաղաքական եւ հասարակական մտաւորականութեան կարեւորագոյն խնդիրը կը հանդիսանայ պետութիւն-պետականութիւն ընկալումներու քննարկումը:

Ո՞րն է մեր ազգային նկարագիրը այդ հասկացողութեան դիմաց: Կ'արժէ այդ մասին վերանայիլ պատմութեան մէջ ազգին անցած ճանապարհին: Շատ մակերեսային դիտարկումով պիտի տեսնենք թէ շուրջ վեց դարեր ապրել ենք պետականութենէ, ազգային թագաւորութենէ զուրկ: Այդ զրկանքը արգելք չէ եղեր որ հայը անցնի հզօր փորձութիւններու միջով: Գոյատեւել ենք յաճախ կորսնցնելով Տիվանիի նշած հին արմատ ունեցող ծիրանի ծառի զանազան ճիւղերը: Եղեր են վայրեր ու ժամանակներ, երբ մեր ազգի հատուածները ականայ հարկադրուել են օտարութեան մէջ այլասերելու: Ոմանք կաթողիկէ դառնալով նախ Լեհաստան եւ ապա Մարտին, մեր օրերուն հասեր են իբրեւ լեհացի կամ ասորի: Լեհահայեր իրենց անցեալի արմատներուն հետ կը կամրջուին սերունդներու հոլովոյթով պահած ազգանուններու շնորհիւ: Մարտինի հայոց այլասերումը համեմատաբար աւելի նոր երեւոյթ է, որուն մասին կան արդէն պատմական վաւերագրութիւններ:

Համամ Ամատունիի տոհմը իսլամադաւան դառնալով նախ մահմետականացաւ եւ ապա հանրապետական շրջանին ալ թրքացաւ, իր նախնեաց իբրեւ ապացոյց պահելով մայրենին՝ համշենահայերէնը:

Ի դէմ այս ճիւղահատումներուն, ծառը նոր ճիւղեր աճեցուց, ծիլեր արձակեց եւ ժԹ. դարու աւարտին հասաւ գրական ու գաղափարախօսական զարթոնքի:

Չարմանալի երեւոյթ է թէ պատմութեան մէջ շատ քիչ եղած են պետականութենէ զրկուելով հանդերձ նման նուաճում արձանագրած ազգերը: Վերջապէս հայը համակերպած է օտարի լուծին: Հաշտուած է օտարի տիրապետութեան տակ գոյատեւելու: Այդ պատճառաւ ալ Ի. դարու ընթացքին ապրած է պետականութեան երեք փորձեր, բոլորն ալ իր կամքէն անկախ կերպով:

Վեց դար շարունակուող Օսմանեան տիրապետութիւնը իրականութեան մէջ շարունակութիւնն էր հռոմէական եւ պարսկական տիրապետութեան: Որքան ատեն որ մշակած ենք մեր սեփական հողը, հոգերնիս չէ եղած թէ ով կը թագաւորէ երկրին մէջ: 1915 թիւը այդ սեփական հողի յափշտակումն է, որ արմատախիլ ըրած է մեր պատմական ծառը:

ԹՈՒՐԵԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՉԱՐՅՈՒՐԵԼԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

»»» «ցեմենտել» իսլամականութեամբ, շիակա- նութեամբ:

Այսպէս Խորհրդային Միութիւնում էին կարծում, թէ կոմունիստական (իսմբ. համայնավարական) գաղափարախօսութիւնը կը միաւորի վեյիկոռուներին եւ մալոռուներին, մերձբայթներին, վրացիներին, հայերին եւ ադրբեջանցիներին, Թուրքեստանի ժողովուրդներին եւ ցեղերին: Ոչինչ չստացուեց: Չի ստացում նաեւ Իրանում: Եւ կովկասեան հարցերում Թեհրանի երկչոտ կեցուածքի պատճառը ներքին այնկոռութիւններից երկիւղն է, թէեւ որոշ իրանագետներ դա վերագրում են արեւելեան դիւանագիտութեան աւանդոյթներին:

Մոլորութիւն է: Այսօր Իրանի մասնատման վտանգն աւելի առարկայական է, քան երբեւէ եղել է: Հարկը տարում թուրքական ինքնութիւնը կայացել է որպէս աշխարհաքաղաքական «արագացուցիչ»: Նրանից երկիւղում է Երոպան, Ռուսաստանը, Չինաստանը, Իրանը: Եւս մեկ-երկու վճռական քայլ, եւ աշխարհում կը ձեւավորուի նոր՝ զուտ թուրքական ինքնութեան ոյժի բեւեռ:

Չարհուրելի հեռանկար է: ■
Վ.Ա.
(ԱԼԻՔ ՄԵԴԻԱ)

Արմատախիլ եղաւ նաեւ հայուն ազգային փիլիսոփայութիւնը, քանի ան հիւսուած էր որպէս մշակոյթ, իր ենթահողին վրայ: Այդ հողէն շատ ալ հեռու չէին համարուել Պոլիսն ու Թափլիսին ուր հասակ առած էր հայոց մշակոյթը: Իսկ այսօր շատ հեռու ըլլալ կը թուին Կլենտէյը, Փարիզը, Պէրոյթը եւ մերօրեայ Իսթանպուլը:

Նման հեռաւորութեան վրայ պիտի դժուարանանք միասնական պետական մտածելակերպ մը հաստատել: Ուրեմն միակ միջոցն է կեդրոնանալ մէկ ու միանշանակ կետի վրայ եւ այդ կետն է քաղաքամայր Երեւանը:

Ազգի յառաջընթացը, գոյութիւնը պահելը, նոր մարտահրաւերներ դիմակայելը ամբողջովին կապուած են հայրենի երկրի հզօրացման հետ:

Ուրեմն պարտինք հաստատել թէ ամբոխավարութիւնով կարելի է իշխանութիւն նուաճել, կարելի է իշխանութեան ընձեռած առիթներով հարստանալ, բայց անկարելի է պետութեան յարատեւութիւնը ապահովել: Այդ վերջինին համար կը կարօտինք ազգին անցած երկար պատմութեան գիտակցող, ոչ շրջօրեայ, այլ երկարատեւ ծրագիրներ մշակելու կարող կազմերու:

Իսկ ունի՞ւք այդ կազմերը: Հաստատ այդ, պայմանաւ որ դրսեւորենք աւագակներու, թալանողներու եւ անոնց վարձկաններու խափանարար ջանքերը ապարդիւն դարձնող կամքը:

Վիատելու տեղ չունինք, քանի կայ այդ կամքը: ■
(ԱԿՕՍ)

À LA MÉMOIRE DE ALICE TONBAZIAN ATELIER DE POTERIE À BERDAVAN

(Crédit photo: page facebook de Berdavan)

Berdavan est un village frontalier de 3200 habitants situé à 2km au nord de Noyemberyan dans la province de Tavush. Depuis le 1er juin 2021, le Centre culturel du village offre des cours de poterie aux enfants et jeunes du village grâce à une collaboration entre le Centre Mughdusyan d'Erevan et *Artzakank*.

En novembre 2020, suite au décès de Alice Tonbazian née Samuelian, sa famille a annoncé qu'en lieu et place des fleurs, des dons pouvaient être adressés à *Artzakank* pour un projet d'aide aux enfants d'Arménie. En respectant le souhait de la famille de la défunte, le comité a décidé d'affecter les

dons reçus en sa mémoire à un projet qui pourrait avoir un impact sur l'avenir des enfants bénéficiaires.

La recherche d'un projet pouvant satisfaire les critères fixés et des partenaires fiables en Arménie a pris quelque temps. La sélection n'a pas été facile dans la mesure où il ne s'agissait pas simplement de fournir de l'aide humanitaire. Il était important que le projet à réaliser apporte un changement positif dans la vie des enfants, en leur donnant la possibilité d'acquérir des connaissances, d'élargir leur horizon et de développer leurs compétences intellectuelles et pratiques, ce qui leur permettrait de mieux s'intégrer dans la vie active plus tard.

Tout naturellement, le regard du comité s'est porté sur les provinces où vivent la plupart des familles défavorisées. C'est lors d'une visite à Erevan en avril passé qu'un membre du comité a fait la connaissance de Mariam Mughdusyan, originaire de Berdavan, et a appris qu'elle avait l'intention d'introduire des cours de poterie pour les enfants de son village natal.

Mughdusyan Art Center* est une véritable ruche d'activités artistiques située au cœur d'Erevan. Créé en 2014 par Mariam Mughdusyan dans le but d'atteindre la justice sociale à travers l'art, le Centre propose des cours entièrement gratuits pour des enfants vulnérables, handicapés ou en situation difficile. Mariam et un nombre d'artistes bénévoles dirigent ensemble des groupes de peinture, de sculpture, de poterie, de tissage de tapis, et de chant.

Le Centre compte également un ensemble vocal, *Nayiryan Vocal Ensemble*, sous la direction de Naira Mughdusyan, la sœur de Mariam. Il est un des seuls au monde à proposer un répertoire simultanément traduit en langue des signes.

Suite à la guerre de 44 jours, les sœurs Mughdusyan ont mis en place des cours pour les femmes réfugiées d'Artsakh, leur permettant d'apprendre à confectionner des objets artisanaux qu'elles peuvent ensuite vendre pour assurer un petit revenu.

Mais le Centre Mughdusyan est plus qu'une école d'arts, il suffit de visiter son site Internet ou sa page facebook pour se faire une idée sur les différentes initiatives et actions en cours et celles réalisées à ce jour.

L'idée d'offrir aux enfants et adolescents d'un village frontalier la possibilité de développer leur créativité correspondait aux critères de sélection souhaités par la famille de feu Alice Tonbazian. Le comité d'*Artzakank* a dès lors approuvé le projet.

Le Centre Mughdusyan avait déjà fourni un four de poterie au centre culturel de Berdavan et *Artzakank* a commandé un tour de potier à un spécialiste à Erevan et l'a fait transporter à Berdavan. Par ailleurs, le comité a décidé de financer la construction d'une rampe pour personnes à mobilité réduite à l'entrée du centre culturel. Les dons reçus en mémoire de Alice Tonbazian ont permis également d'engager un spécialiste pour donner des cours pendant trois mois, d'assurer ses déplacements depuis Erevan et son hébergement, et d'acheter des fournitures pour 6 mois. Les cours ont pu commencer le 1er juin.

Il est à noter que ce projet élaboré par Mariam Mughdusyan se caractérise par sa durabilité. En effet, le spécialiste de poterie formera en même temps un enseignant de peinture du centre culturel et d'autres personnes adultes du village pour >>>

(*) <https://mughdusyancentre.com/>

Facebook: <https://www.facebook.com/MughdusyanArt/>

UNE NOUVELLE INITIATIVE FUTURE ARMENIAN

Future Armenian est une initiative publique lancée le 29 avril 2021 par des Arméniens et des amis de l'Arménie. En ces temps de grande incertitude et de défis urgents, cette initiative vise à favoriser un dialogue qui mènerait à une compréhension mutuelle et à une vision d'avenir pour l'Arménie et les Arméniens.

Dans le cadre de cette initiative collective, une liste de 15 objectifs a été élaborée, avec la contribution de plus de 300 personnes, pour servir de piliers au développement de l'Arménie. Cette démarche a été initiée par un groupe de 10 personnes: Yelena Abovyan, Noubar Afeyan, Artur Alaverdyan, Richard Azarnia, Arman Jilavian, Talar Kazanjian, Armen Mkrtchyan, Armen Orujyan, David Tavadian, Ruben Vardanyan. Toute personne, organisation ou institution intéressée peut devenir cosignataire en visitant le site www.futurearmenian.com, en participant aux discussions de l'initiative *Future Armenian* et en planifiant ensemble les prochaines étapes.

OBJECTIFS

- 1. Établir une vision:** Définir et s'approprier collectivement l'avenir de l'Arménie.
- 2. Assurer la Souveraineté:** Reconnaître que notre sécurité est menacée et bâtir un système de défense plus efficace et tourné vers l'avenir.
- 3. Responsabilité historique:** Honorer la mémoire des victimes, des survivants et des sauveteurs des victimes du génocide arménien par le biais d'une campagne de sensibilisation mondiale et d'un soutien humanitaire pour prévenir, combattre ou guérir de tous les actes de violence contre l'humanité.
- 4. Artsakh libre:** Garantir la sécurité physique de l'Artsakh et établir son statut juridique.
- 5. Unité entre l'Arménie et la diaspora:** Transformer la relation entre l'Arménie et la diaspora afin qu'elle soit basée sur le mutualisme et la confiance.
- 6. Une diaspora forte:** Mettre à jour et améliorer les institutions et les structures de la diaspora afin d'assurer leur vitalité et de préserver le patrimoine arménien mondial.
- 7. Des alliances fortes:** Contrer l'isolement et gagner en pertinence grâce à des partenariats stratégiques à l'échelle régionale et mondiale.

À LA MÉMOIRE DE ALICE TONBAZIAN ATELIER DE POTERIE À BERDAVAN

➤➤➤ assurer la continuité des cours. L'atelier de poterie de Berdavan pourra bientôt recevoir des commandes et les recettes serviront à maintenir les cours, à développer la production et à favoriser l'autonomisation des jeunes.

Nous remercions vivement tous les donateurs de leur contribution à ce beau projet qui illuminera le quotidien des enfants de Berdavan. ■

Le comité d'Artzakank

8. Une croissance exponentielle: Favoriser une économie compétitive qui attire le capital humain et financier.

9. Croissance de la population: Relever les défis démographiques de l'Arménie en assurant la croissance de la population, le rapatriement et l'immigration qualifiée pour assurer son avenir.

10. Excellence dans l'éducation: Donner la priorité à l'éducation comme la plus haute valeur sociétale pour les Arméniens du monde entier.

11. Prééminence des sciences, de la technologie et de la créativité: Investir dans les sciences, la technologie et la créativité pour stimuler l'innovation et le développement, notamment dans les domaines de la santé, de l'environnement et des économies de la connaissance.

12. Bonne gouvernance: Développer des institutions efficaces et responsables, s'engager en faveur de l'excellence et du professionnalisme dans le gouvernement et la société.

13. Société juste et diminution des inégalités: Éliminer la pauvreté, instaurer l'ouverture et l'équité dans la société.

14. Un patrimoine préservé: S'appuyer sur notre identité unique et nos expériences historiques et les utiliser pour inspirer et guider notre avenir.

15. Prise de décisions fondée sur des preuves: Exiger des dirigeants et de la société que les décisions nationales soient fondées sur des faits plutôt que sur des illusions.

* * *

L'initiative *Future Armenian* n'est affiliée à aucun groupe ou organisation politique. Elle est financée par les initiateurs de la Fondation à but non lucratif ARMENIA 2041: Noubar Afeyan, Artur Alaverdyan, Richard Azarnia, Ruben Vardanyan, et vise à enrichir et à faciliter le discours public sur l'avenir de l'Arménie et des Arméniens. ■

CHANT MARJANIAN, CONSULTANT POLYVALENT

Trouver un partenaire fiable et compétent pour élaborer et assurer le suivi d'un projet de développement, effectuer des travaux de recherche, de traduction, d'assemblage et de numérisation d'archives ou encore explorer ses racines et retracer l'arbre généalogique de sa famille, n'est pas chose aisée. En plus des connaissances dans les domaines concernés et des relations avec les acteurs sur le terrain, la personne en question doit posséder d'autres qualités telles que la patience, la persévérance, la souplesse et l'adaptabilité aux différentes situations. Si, de surcroît, le projet concerne l'Arménie ou les Arméniens, la maîtrise de la langue arménienne avec ses deux variantes devient indispensable.

C'est tous ces services de consulting et bien d'autres que propose la société **ChYMa Consulting** créée à Paris en janvier 2021 par Chant Marjanian. Certains parmi nous l'avaient rencontré à Genève lors de son passage au Salon du Livre de 2019 pour présenter sa traduction en français de "*Mémoires d'un orphelin arménien 1914-1920 de Karnig Panian*".

Né à Alep en Syrie, Chant a effectué sa scolarité dans les écoles arméniennes de sa ville natale et au séminaire du Catholicossat de Cilicie à Antélias (Liban). Après avoir obtenu un Master en théologie pastorale de l'Université pontificale de Salamanque (Universidad Pontificia de Salamanca), il arrive en France et entre à la Sorbonne, où il suit les cours d'histoire du Prof. Jean-Pierre Mahé. Puis, il obtient un Master Pro de la même université en Médiation et Ingénierie Touristique et Culturelle des Territoires.

Entre 2006 et 2010, Chant travaille sur sa thèse de doctorat portant sur la mise en valeur du patrimoine et développement touristique de l'Arménie en particulier de la région de Lori. Pendant ce temps, il fait plusieurs séjours en Arménie. En parallèle, à la demande du ministère arménien de l'Economie et du Bureau de développement touristique, il prépare un projet de développement touristique et de remise en valeur des monuments historiques de la province de Lori. Le projet est adopté par le gouvernement arménien sous le nom de "Portail du Nord" et Chant est chargé de sa mise en œuvre en collaboration avec les conseils régionaux de PACA et de Rhône-Alpes, qui sont liés par des chartes d'amitié avec la province de Lori.

Après avoir soutenu sa thèse avec succès, Chant collabore avec le professeur Haroutioun Kévorkian, responsable du projet "Armeniaca" consacré à la préservation, à la numérisation et à la mise en valeur d'archives dédiées au patrimoine architectural arménien. Ce projet, dont l'UGAB était le coordinateur, avait été sélectionné et soutenu par la Commission Européenne dans le cadre du programme "Culture 2007-2013". Chant se charge ainsi des travaux de recherches et de numérisation en France.

En 2011, Le Fonds arménien de France (Himnadram)

lance son programme agropastoral Tavush visant à permettre aux agriculteurs de cette province de pénétrer le marché formel et de valoriser leur production au-delà de l'autoconsommation et de la vente locale. Chant rejoint le Fonds en tant que Chargé de mission pour coordonner le projet avec les collaborateurs du Département des Hauts-de-Seine, partenaire de la région de Tavush et la Fondation HymnaTavush. Chant fait alors des allers-retours fréquents en Arménie pour superviser les travaux sur place, rencontrer les bénéficiaires, préparer les rapports etc.

En 2015, Chant rejoint l'équipe du journal *Nor Haratch* notamment pour le lancement de l'Hebdo, le supplément hebdomadaire en français. Il continue sa collaboration avec le journal à ce jour en tant qu'indépendant polyvalent.

Outre ses missions de consulting pour des clients non-arméniens, Chant est sollicité également par des particuliers pour traduire des lettres et textes ou pour effectuer des recherches généalogiques. Fort de son expérience dans le domaine des archives et de ses connaissances linguistiques (il maîtrise l'arménien, l'arabe, l'espagnol, le français et l'anglais) il mène des recherches minutieuses dans des bibliothèques, examine des lettres et documents manuscrits et voyage parfois à l'étranger pour retracer l'arbre généalogique des clients concernés.

Gomidas et Chant Marjanian

Il y a deux ans, Chant investit en Arménie et achète avec son frère Gomidas, une petite parcelle de vigne dans la région de Vayots Dzor. Ils lancent ensemble la société **Merjanian Vinyards**. Gomidas avait déjà fait preuve de ses capacités de producteur de vin de grande qualité et expérimenté, en collaborant avec la société Trinity Canyon Vinyards et puis, en produisant sa propre bouteille nommée «Dzon».

Pour toute question ou demande de prestation dans le développement culturel, touristique, intellectuel, économique et autres, vous avez une seule adresse:

ChYMa Consulting
chymaconsulting@gmail.com

ՎԵՐԱԾՆՈՒՂ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Սեդա ԱՆԱՆՅԱՆ

*«Որպես Պատգամ Բոլորիս. Պահպանել Ձեռք
Բերուածը, Դողայ Անոր Վրայ»
Յրայր Դոբմէջեան*

Կեանքում որեւէ պատահականութիւն երբեմն կարող է թերեւս դառնալ բարեբախտութիւն, անգամ նպատակ:

Նման բարեբախտ պատահականութիւն կարող ենք համարել վերականգնող-ճարտարապետեր Արա Չարեանի եւ Քրիստին Լամարէի հանդիպումը Հայաստանում 2011ին:

Ճարտարապետ Արա Չարեանը

Նախ երկու խօսք Արա Չարեանի մասին. մեծանուն գրող Կոստան Չարեանի թոռը, անուանի ճարտարապետ Արմէն Չարեանի որդին: Ծնուել է 1956ին, Զոռմում: 1963ին Չարեան ընտանիքը Իտալիայից որոշեց վերադառնալ Հայաստան, որտեղ Իտալիայում արդէն ճանաչուած Արմէն Չարեանը սեւեռուն մտքով մինչեւ իր կեանքի վերջը զբաղուեց հայ ճարտարապետութիւնը միջազգային ճանաչման արժանացնելու անձնուէր գործով: Աւագ որդին՝ Արան աւարտեց Երեւանի Կրուպսկայայի անուան հայկական դպրոցը, ապա՝ Պոլիտեխնիկ ինստիտուտի ճարտարապետութեան ֆակուլտետը: Հայաստանում նա շուրջ 10 տարի զբաղուեց Հանրապետութեան շրջանների միջնադարեան եկեղեցիների վերականգնման նախագծերով:

1992ին վերստին դառնալով ծննդավայր Իտալիա, Արան ոչ միայն չհեռացաւ հայրենիքից, այլ կարծես հակառակը՝ գնաց իւրովի օգտակար լինելու Նրան: 1996ին Վենետիկի համալսարանից արժանանում է ճարտարապետութեան դոկտորի աստիճանին, միաժամանակ գործակցելով Վենետիկի «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» հրատարակչութեան կենտրոնին, ապա՝ ստանձնում կենտրոնի խմբագրապետի պատասխանատուութիւնը:

Արա Չարեանի համար հայրենիքին առաւել առնչուելու միջոց է դառնում նաեւ Իտալիայից զբօսաշրջիկների խմբեր ուղեկցելը Հայաստան, նրանց մասնագիտորէն ծանօթացնելու երկրի պատմական յուշարձաններին ու մշակոյթին:

Յերթական մի այդ ուղեւորութեան մասին Արան պատմում է. «2011ին մենք այցելեցինք Որոտավանքի համալիրը, որի հետազօտական աշխատանքներին ինքս մասնակցել էի դեռեւս, երբ աշխատում էի Յուշարձանների պահպանութեան ընկերութիւնում՝ XԻրդ դարի այդ վանքի ողջ համակարգի վերականգնմանը: Ներկայ այցելութեամբ իտալացիներին ներկայացրի ոչ միայն կատարուած աշխատանքները, այլեւ համալիրի Սբ. Կարապետ եկեղեցու ոչ մեծաչափ որմանակարը: Իտալիա վերադարձիս հեռախօսազանգ եմ ունենում իմքի մասնակից, որմանակարչութեան փորձառու մասնագետ Քրիստին Լամարէից՝ ասելով. «Որոտավանքի որմանակարը ինձ հանգիստ չի տալիս, եւ հնարաւորինը պետք է անել այն վերականգնելու»:

Ճարտարապետ Քրիստին Լամարէ

Քրիստին Լամարէն ազգութեամբ բելգիացի, Բրիւսելի «La Chambre» ճարտարապետութեան ինստիտուտի (1974), ապա՝ Զոռմի «Յուշարձանների պահպանման եւ վերականգնման միջազգային կենտրոնի» վկայագիր (1976), վերականգնող-ճարտարապետ է: 1994-2010 թթ. Քրիստինի ջանքերով Իտալիայում վերականգնուել են XIII-XVIII դարերի շուրջ տասնեակ եկեղեցիների որմանակարներ:

Հայաստանում Արայի եւ Քրիստինի, 2011ի վերոնշեալ հանդիպման Նոյն թուականին նրանք որոշում են Նորից Հայաստան վերադառնալ, որտեղ եւ ստանում են մշակոյթի նախարարութեան համաձայնութիւնը՝ վերականգնելու անհետացման եզրին գտնուող մի շարք եկեղեցիների որմանակարները:

«Մեր առջեւ նպատակ էր դրուած», – գրում է Արան, «մաքել, ամրակայել եւ ունեցած փաստագրական նիւթերի, լուսանկարների հիման վրայ կատարել վերանորոգումներ եւ պահպանման աշխատանքներ: Աշխատանք, որը հարկաւոր է իրականացնել առանց շտապողականութեան, գործի իմացութեամբ, որպէսզի ապագայում մեր ժառանգները հարկ եղած դէպքում կարողանան վերստին մաքել որմանակարները՝ հասցնելով սկզբնական վիճակին»:

Դժուարին եւ պատասխանատու այս գործի համար, կարող ենք ասել, որ Արան եւ Քրիստինը ունեին ոչ միայն անհրաժեշտ գիտելիքներ եւ պատրաստուածութիւն, այլեւ նուիրում եւ սէր: 2011ից ի վեր նրանք ընդհուպ մինչեւ 2018ը անընդմէջ Հայաստան ժամանելով (մեծամասամբ իրենց միջոցներով) ամրան արձակուրդներին զբաղուեցին սրբազան այդ գործով:

Փորձառու հմտութեամբ նրանք խնամքով սկսեցին Նախ քննութեան առնել իւրաքանչիւր վերականգնուող յուշարձանի պատմութիւնը, դարաշրջանը եւ գիտական ուսումնասիրութիւնները նրա մասին: Իւրաքանչիւր որմանակար ունենալով իր թեմատիկ (նիւթին վերաբերող-իւմբ.) առանձնայատկութիւնը, յաճախ ոչ ամբողջական պահպանուած կոմպոզիցիոն (համագրութիւնը, շարահիւսութիւնը-իւմբ.) պատկերը, նրանցից պահանջում էր առաւել քան բժախնդրութիւն՝ հարազատ մնալու բնագրին:

Ամէն դէպքում, հաւատարիմ իրենց ուխտին, Արա Չարեանը եւ Քրիստին Լամարէն 2011-2018ի ընթացքում կարողացան Հայաստանում վերականգնել >>>

ՎԵՐԱԾՆՈՒՂ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

- >>> (երբեմն հատուածաբար) միջնադարեան շուրջ տասնեակ հետեւեալ եկեղեցիների որմնանկարները՝
- 1. Սբ. Ստեփանոս Նախավկայ (VII դար), Արթիկի շրջան
- 2. Սբ. Գրիգոր Լուսաւորիչ (VII դար), Արթիկի շրջան
- 3. Սբ. Մարիամ Աստուածածին (VI դար), Արթիկի շրջան
- 4. Նոր Կեանք, Սբ. Գրիգոր Լուսաւորիչ (VII դար), Արթիկի շրջան
- 5. Սբ. Յովհաննէս Սկրտիչ (VII դար), Մաստարա
- 6. Սբ. Աստուածածին (VII դար), Կարմրաւոր
- 7. Սբ. Ստեփանոս (VII դար), Կոշ
- 8. Սբ. Թադէոս Չօրաւոր (VII դար), Եղուարդ
- 9. Դադիվանքի Սբ. Աստուածածին կաթողիկէ (XII-XIII դդ), Շուշի
- 10. Սբ. Նշան (V-XIII դդ), Յաղբատ

Արա Չարեանի եւ Քրիստին Լամարէի շնորհակալ այս գործը առաւել քան գնահատելի է մեր օրերում, երբ ցաւով լսում ենք, որ Արեւմտեան Հայաստանում, Արցախում եւ Նախիջեւանում կորցրել ու կորցնում ենք մեր պատմական յուշարձանները, իսկ Հայաստանի շրջանների բազում եկեղեցիներ կարիք ունեն նորոգման անյապաղ աշխատանքների:

Ի դեպ, վերջերս նոյնպէս տեղեկացանք, որ Վրաստանի հայաբնակ Խոժոռնի գիւղի (պատմական Գուգարքի Ծորովոր գաւառ) արժէքաւոր զմբէթաւոր խաչածեւ եկեղեցին նոյնպէս գտնուում է փլուզման եզրին, մինչդեռ մեծահարուստ մեր հայրենակիցները կառուցում են մասնաւոր նոր եկեղեցիներ...

Յիշենք նաեւ, որ 2019ին երեւանում «Տիգրան Մեծ» հրատարակչութեամբ լոյս տեսաւ Արա Չարեանի եւ Քրիստին Լամարէի հեղինակութեամբ, ֆրանսահայ պատմաբան Պատրիկ Տօնապետեանի ընդարձակ նախաբանով «Որմնանկարների Վերականգնումը Վաղքրիստոնէական Հայկական Մի Շարք Եկեղեցիներում» պատկերազարդ, 340 էջանոց, շքեղ հատորը՝ շուրջ տասնամեայ աշխատանքի մեկնաբանմամբ:

Անցեալ Նոյեմբերի 10ին, երբ Շուշին այլեւս յանձնուած էր թշնամուս, Արա Չարեանը մեր հերթական հեռախօսագրոյցի ժամանակ յուզմունքով ասաց. «Այս գիշեր երագիս մէջ տեսել էի Դադիվանքը...»:

Ա.Ա. (ԱՄՊԱՐԷՉ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԸ ՀԻՆ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ ՏԱՌԱՏԵՍԱԿԸ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆԻ ԶԵՒՓՈՒՆՈՂ ԾՐԱԳԻՐ Ե ՍՏԵՂԾԵԼ

Լաւորա ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Հայկական հնագոյն ձեռագրերը, մագաղաթներն այժմ կարելի է 15 վայրկեանում տպագիր տեքստի վերածել և վերծանել: Հէնց այդքան է իւրաքանչիւր էջն ընթերցելու համար պահանջուում դպրոցական Գոռ Գրիգորյանի ստեղծած եզակի ծրագրով:

Դպրոցական Գոռ Գրիգորյանը ստեղծել է եզակի ծրագիր, որը կարողում է գրաբարով տեքստերը և հաշուած վայրկյանների ընթացքում շարադրում դրանք տպագիր տեսքով: Գրիգորյանին ծրագիրը մշակելու համար մի քանի ամիս է պահանջուել. այն ճանաչում է տեքստը մինչև 84 տոկոս ճշգրտութեամբ:

(Ակարը՝ sputnik/Լաւորա Սարգսյանի)

Գրիգորյանն առաջիկայում պատրաստուում է կատարելագործել այն և հասցնել 90% ճշգրտութեան: Sputnik Արմենիայի թղթակցի հետ զրոյցում նա նշեց, որ հէնց այդ ուղղութեամբ է աշխատում:

Մի փոքր՝ տղայի մասին

Գոռը 16 տարեկան է, նա «Թումո» ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոնի շրջանաւարտ է, այժմ աշխատում է որպէս ծրագրաւորող և սովորում է Մոսկուայի Մ. Վ. Լոմոնոսովի անուան պետական համալսարանի մասնաճիւղին կից Ա. Յ. Երիցյանի անուան ակադ դպրոցում:

Գոռի մօտ մի քանի տարի առաջ մտայրացում է առաջացել ստեղծել մի ծրագիր, որը կարող է մէկ հպումով վերծանել ձեռագիրը:

«Մենք դպրոցի դասեր էինք անում Մատենադարանում: Այն ժամանակ հասկացայ, թէ ինչ հարուստ պատմութիւն ունենք, և որ այն միայն թղթի վրայ է, որը կարող է կորչել, կամ ժամանակի ընթացքում դրա տեքստը անընթեռնելի կարող է դառնալ: Այսպէս է առաջացել յատուկ ծրագիր ստեղծելու գաղափարը, որը թոյլ կը տայ ամէն ինչ տեղափոխել թուային ֆորմատ (հմբ. ձեւաչափ) և պահպանել ապագայ սերունդների համար», - ասաց Գոռը:

Յարմար առիթ եղաւ երկու տարի առաջ կենտրոնում դասերի ժամանակ, երբ ուսանողներին սովոր- >>>

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՑԱՄԱՔԵՑՆՈՒՄ Ե ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ ՋՐԵՐԸ

Հայաստանի ջրերն արեւելքում իրենով է արել թշնամի Ադրբեջանը, արեւմուտքում՝ թշնամի Թուրքիան: Արաքսի ջրերի վրայ Թուրքիայի խաղերը քիչ էին, հիմա էլ Կարսում կառուցուող ջրամբարը ցամաքեցնում է Ախուրեանը:

«Էկոմեդիա» լրագրողական ցանցի համահիմնադիր Լարինե Կիրակոսյանը Yerkir.am-ին յայտնեց, որ Ախուրեանի ջուրը հասնում է մինչեւ Արարատի մարզ: Այդ հատուածում ջրերի 30-40 տոկոս նուազում է գրանցուել:

«Նոյնիսկ ժամանակ եղաւ, երբ Թուրքիան անելի շատ ջուր վերցրեց, քան մենք: Արդիւնքում կրիտիկական վիճակի եկաւ ջրամբարի ջուրը: Ջրի սակաւութիւնից, թառածնի պակասի պատճառով ձկներն էին դուրս եկել», -ասաց Լարինե Կիրակոսյանը:

Հայաստանը համարում է ջուր արտադրող երկիր, քանի որ լեռնային է, եւ ձնհալը լցում է Հայաստանի ջրային աւազան: Բայց հարկ է հաշուի առնել, որ այստեղ ջուրը երկրում պահելու համար ջանք չի գործադրուում, Թուրքիան որքան ուզում վերցնում է, ինչ մնում է, գալիս է Հայաստան, այստեղից էլ, խառնուելով մեր ջրի պաշարներին, հոսում թշնամի Ադրբեջան: Դրանից բացի, թշնամին այսօր նստել է մեր ջրի պաշարների գլխին, մի մասն էլ կապիտուլացիայի փաստաթղթով անցաւ թշնամու:

«Թշնամին եկել նստել է Սիւնիքի եւ Գեղարքունիքի ձնհալ ունեցող սարերի վրայ, ինչը շատ մտահոգիչ է, որովհետեւ սկզբում գետակներն են ձեւաւորուում, յետոյ վտակները, գետերը, յետոյ ընդհանուր գնում մեծ գետ: Պէտք է ես վտանգը շատ արագ վերացնել, քանի որ լեռները, որտեղ ջրագոյացութիւններ են լինում, թշնամին այդտեղ նստած է», -նշեց «Էկոմեդիա» լրագրողական ցանցի համահիմնադիր Լարինե Կիրակոսյանը:

Թուրքիան, ագրոէկոլոգ, փորձագետ Գալուստ Նանյանի խօսքով, այսպիսով խախտում է միջազգային մի շարք պարտաւորութիւններ եւ խմում Հայաստանի ջուրը:

«Թուրքիան խախտում է մի շարք համաձայնագրեր, այդ թւում՝ «Անդրսահմանային ջրային հոսքերի և միջազգային լճերի պաշտպանութեան և օգտագործման մասին կոնվենցիան», որին միացել են նաեւ տարածաշրջանի երկրները: Թուրքիան փորձում է ամբողջ անդրսահմանային ջրի պաշարներն իրենով անել», -Yerkir.am-ին ասաց Գալուստ Նանյանը:

ԶԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԸ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՏԱՌԱՏԵՍԱԿԸ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆԻ ՁԵՒԱՓՈՒՈՂ ԾՐԱԳԻՐ Ե ՍՏԵՂԾԵԼ

»»» րեցնում էին ձեռագրերի վերծանմամբ զբաղող Նեյրոցանց ստեղծել: Գոռն այն ժամանակ որոշեց ստեղծել դրա կատարելագործուած տարբերակը:

Կարդում է գրաբարով

Ծրագիրն իրենից ներկայացնում է արհեստական բանականութիւն, որին սովորեցրել են գրաբարի տառերը: Այժմ այն կարող է վերծանել միայն այս տառատեսակը: Արհեստական ինտելեկտը հիմա աշխատում է մինչև 84 տոկոս ճշգրտութեամբ:

«Դա լաւ ցուցանիշ է, սակայն խնդիրներ են առաջանում: Մասնաւորապէս՝ ծրագիրը միշտ չէ, որ հասկանում է կետադրական նշանները: Միջինում իւրաքանչիւր \$այլ, ձեռագրի մի էջ, կարդացւում է 15 վայրկեանում», -բացատրեց Գոռը:

Նա նշեց, որ ամենադժուարն ինտելեկտը հնագոյն հայկական տառատեսակին սովորեցնելն է: Գործընթացը բարդանում էր այն հանգամանքից, որ տեքստերը գրուել են ձեռքով և, բնականաբար, տարբերում են մէկը միւսից: Ծրագիրը միշտ չէ, որ կարողանում է ճիշտ տառն ընտրել, յաճախ դրանք նման են լինում: Արդիւնքում լուծուեց նաև այդ խնդիրը:

Առաւելագոյն ճշգրտութեան հասնելու համար Գոռը երեք ամիս ամէն օր ուղղումներ էր մտցրել, ձեռքով վերծանել մագաղաթները: Դրանից յետոյ նա ստեղծել է յատուկ այգորիթ, որը թոյլ է տալիս մեծ ճշգրտութեամբ կարդալ թերթից:

Ապագայի ծրագրերը

Գոռը վստահ է, որ ծրագիրը շատ արագ կը լրամշակի և կը կատարելագործի: Դրանից յետոյ նա պատրաստուում է նուիրել այն Մատենադարանին և տեղադրել բաց տիրոյթում: Շուտով հասանելի կը լինի նաև ծրագրի բջջային տարբերակը:

Այժմ Գոռն աշխատում է մէկ այլ ստարտափի վրայ, որը կոչւում է MyDoc: Այն թոյլ կը տայ հիւանդներին կապ հաստատել բժիշկների հետ ոչ միայն Հայաստանում, այլև արտասահմանում: Յաւելուածը հիւանդներին թոյլ կը տայ գտնել անհրաժեշտ մասնագետի, գրանցուել նրա մօտ, ծանօթանալ նրա վարկանիշին: Եւ հակառակը, բժիշկը կարող է ընտրել հիւանդին՝ հիմնուելով հիւանդութեան բարդութեան ու տեսակի վրայ:

Ապագայում Գոռը մտադիր է շարունակել զբաղուել իր սիրած գործով և հետաքրքիր ծրագրեր ստեղծել: ■

L.U.

(Armeniasputnik)

Էլոնոմիկայի նախարարի պաշտօնակատարն յունիսի 24-ին ասել է՝ տեղեակ է այդ խնդրի մասին, քայլ են անում: Բայց թշնամու հետ բարեկամութիւն անողը չի մտածում, թէ գիւղացին ցամաքող գետով ոնց է ջրելու ցանքը: ■

(Yerkir.am)

Portrait

THÉNIE KHATCHATOUROV
RENCONTRE

par Lerna BAGDJIAN

Au travers d'un éventail de créations aux formes, textures et matériaux différents, l'atelier Thénie K. propose des fragments d'imaginaires uniques nous faisant voyager en Arménie et traverser les siècles. Ses pièces sont tantôt céramiques, peintures ou illustrations, mais toutes se réfèrent à un même fil rouge: celui de renouer avec la tradition de manière contemporaine. La jeune artiste Thénie Khatchatourov, suisse d'origine arménienne, nous dévoile son monde intérieur.

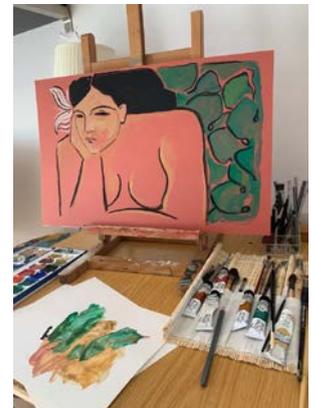
Thénie n'a jamais suivi d'éducation formelle artistique, mais retranscrire son imaginaire sur papier a toujours fait partie de son quotidien. Elle obtient son bachelier en sciences économiques et sociales à l'Université de Genève, puis un master en Design et développement de produits et services innovants à la HES en partenariat avec l'ECAL. Elle décide de se consacrer plus amplement à l'art suite à deux ans passés en Arménie, durant lesquelles elle a pu *"prendre conscience de la richesse des Arts Arméniens"*. L'architecture et la sculpture sont des sources d'inspiration majeures pour son travail. Ses nombreuses visites aux prestigieux musées de Erevan et ses déambulations les yeux grands ouverts l'ont familiarisée avec l'histoire, le travail de la matière, les enluminures et manuscrits, lui faisant découvrir l'ornement et la symbolique arménienne. *"On découvre une ethnologie au travers de ses ornements"* précise-t-elle. Thénie s'initie également à la céramique à Erevan.

Désormais établie à Genève, sa créativité se base sur la constante découverte de ce patrimoine arménien. Un équilibre parfait entre éléments anciens et modernité, le jeu subtil de la réinterprétation des formes et du sacré par ses mains aboutissent à une abstraction symbolique envoûtante, une invitation au voyage. *"On devrait continuer à se raconter nos grandes épopées", ajoute-t-elle.*

Thénie puise son inspiration parmi les grands sculpteurs et peintres arméniens, notamment les sculptures de divinités et héros arméniens et les bas-reliefs d'Ara Harutyunyan. Les couleurs vives de ses illustrations font écho aux toiles du grand maître Martiros Saryan. *"L'utilisation des couleurs primaires m'est très chère, elles constituent la Genèse de la polychromie, c'est comme évoquer l'Arménie millénaire, un retour aux racines."* Elle trouve également

l'inspiration au travers des vibrations du trait de Van Gogh, des grands noms de la Sécession Viennoise, mais également dans la nature ; le corps humain et la flore.

Au commencement de la guerre qui a fait rage en Artsakh, Thénie s'est rendue directement en Arménie et a consacré ses journées à l'éveil créatif auprès des enfants, une forme d'"Art Therapy". Avec des amis, elle monte un atelier itinérant pour les plus jeunes, création de masques et ateliers de dessin pour raviver les âmes.

Thénie a également pris part à l'exposition d'affiches de charité "We Stand" organisée par Nvard Yerkanian et Nairi Khatchadourian, mise en place dans le cadre du 17e Festival international du film *Golden Apricot* Erevan avec l'objectif de rassembler des artistes arméniens d'horizons différents pour réfléchir à la notion de paix dans leurs œuvres en réponse à la guerre à grande échelle dans la République d'Artsakh, tous les bénéfices ont été reversés à des projets humanitaires œuvrant pour l'Artsakh. Récemment, ses illustrations étaient présentes au pop-up store à Paris de Cadeau engagé, une initiative qui propose sur son site internet des produits issus de l'artisanat et de l'art dont les recettes sont reversées aux associations actives en Arménie, notamment en faveur des réfugiés d'Artsakh.

Créations manuelles, mais pas que: la jeune artiste est à l'initiative du premier podcast francophone consacré à la poésie arménienne, intitulé "Entre nous et le Ciel". À découvrir sur instagram sous le nom de "nova_republika", les premières odes de Sayat Nova, troubadour arménien du XVIIIe siècle, traduites >>>

your Nearshoring Partner for Software Development

visit us on: www.mbm-baghdassarian.ch

PREMAT S.A.

IMPORT & EXPORT

9, RUE DES ALPES

CH - 1201 GENEVE

TEL. 022 731 69 35

DÉCÈS DU PATRIARCHE DES ARMÉNIENS CATHOLIQUES, GRÉGOIRE PIERRE XX GHABROYAN

(Crédit photo: page Facebook du Patriarcat arménien catholique)

Après une longue maladie, Sa Béatitudo Grégoire Pierre XX Ghabroyan, Patriarche de Cilicie des Arméniens catholiques, qui avait été élu à la tête de l'Église catholique arménienne le 25 juillet 2015, est décédé le 25 mai 2021.

Sa Béatitudo Grégoire Pierre XX Ghabroyan était né à Alep, en Syrie le 14 novembre 1934. Il a fait ses études primaires au couvent de Bzommar, puis s'est rendu à Rome au Collège pontifical arménien où il a terminé ses études de philosophie et de théologie à l'Université pontificale grégorienne.

Il a été ordonné prêtre le 28 mars 1959, avant devenir préfet des études au séminaire de Bzommar en 1960, puis recteur de l'Institut Mesrobian au Liban de 1962 à 1969, et recteur du séminaire de Bzommar jusqu'en 1975. En 1976, il a été nommé par le Saint-Siège exarque des Arméniens catholiques de l'exarcat de Saint-Croix de Paris, puis promu évêque de cette même juridiction, devenue donc une éparchie, en 1986. Il avait reçu l'ordination épiscopale le 13 février 1977 au Liban.

Un nouvel appel à servir l'Église, à 80 ans

Après 36 années au service des Arméniens de France, il s'était retiré le 2 février 2013. Sa retraite sera interrompue deux ans plus tard: le 25 juillet 2015, déjà âgé de 80 ans, il a été élu par les pères synodaux de l'Église catholique arménienne comme 20e Patriarche de Cilicie des catholiques arméniens. La cérémonie d'intronisation avait eu lieu le 9 août de la même année au couvent patriarcal de Bzommar au Liban.

Le patriarche avait accueilli le pape en Arménie en 2016. Ils se sont à nouveau rencontrés à Rome, en 2018, à l'occasion de l'inauguration d'une statue de saint Grégoire de Narek (v. 945-1003) dans les jardins du Vatican: celui-ci venait d'être proclamé docteur de l'Église, le 12 avril 2015.

Les funérailles de Sa Béatitudo Grégoire Pierre XX Ghabroyan ont été célébrées le 26 mai en la cathédrale catholique arménienne Saint-Élie-et-Saint-Grégoire-l'Illuminateur, à Beyrouth et il a été inhumé au

THÉNIE KHATCHATOUROV RENCONTRE

»»» en français par Elisabeth MOURADIAN et Serge Venturini et narrées par Thénie elle-même. Par la création de ce compte, elle tend à remettre en lumière la poésie arménienne et ses grandes figures irréductibles.

Thénie porte une grande importance sur la connaissance du patrimoine arménien, aussi bien matériel qu'immatériel. *"Pour moi, le vrai patriotisme, c'est lorsque l'on connaît sa culture et que l'on est capable de la transmettre, c'est en la connaissant réellement que l'on prend connaissance de ce que l'on peut perdre."*

Dès le 30 juin et jusqu'à la fin du mois d'août, il sera possible de découvrir les peintures de Thénie dans le cadre de son exposition à Genève à l'espace galerie Fenêtre sur Cadre (rue Joseph-Girard 10 - 1227 Carouge Genève).

"Peindre, c'est avant tout un plaisir, mais aussi une manière de vivre, d'actualiser mon identité arménienne, de ne plus seulement la faire tourner uniquement autour du passé et de la question génocidaire. L'art évoque le développement, la construction; c'est important pour moi de continuer à créer à partir de ce que mes ancêtres ont fait, car inventer, c'est continuer à vivre."

Évoquant l'amour, la passion, la tendresse, la force, la résistance ; les fragments d'imaginaires de Thénie sont le témoignage d'un art arménien qui tend à perpétuer, et à se réinventer en se basant sur sa riche histoire. ■

L.B.

Atelier Thénie K.: <https://www.theniekhatchatourian.com>
Instagram : https://www.instagram.com/thenie_k/

Messas arméniennes en Suisse alémanique			
Date	Heure	Lieu	Adresse
11.07.2021	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
15.08.2021	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
29.08.2021	14 30	Röm. Kath. Kirche	9422 Staad SG
12.09.2021	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
www.armenische-kirche.ch Pfr. Shnork Tchekidjian Tel: 079/704 74 87			

couvent patriarcal de Bzommar, village situé une quarantaine de kilomètres au nord-est de la capitale libanaise.

Pour gérer la transition, a été annoncé que l'Archevêque arménien catholique d'Alep, Boutros Marayati, a été nommé Administrateur Apostolique par intérim de l'Église arménienne catholique. C'est lui qui sera donc chargé de convoquer les membres du synode de l'Église catholique arménienne pour élire le nouveau patriarche. ■

MONUMENT WATCH: DES UNIVERSITAIRES UNISSENT LEURS FORCES POUR SAUVER LE PATRIMOINE ARMÉNIEN D'ARTSAKH DE LA DESTRUCTION

Anna Leyloyan-Yekmalyan, historienne de l'art, et Hamlet Petrosyan, historien, archéologue et culturologue, ont réuni un groupe d'experts de haut rang pour assurer le monitoring des monuments culturels d'Artsakh, qui sont passés sous contrôle azerbaïdjanais après la guerre de 44 jours et ont créé le site monumentwatch.org

Il s'agit d'une plateforme académique qui permet de se familiariser avec l'histoire et les données d'identification des monuments arméniens, et des publications importantes à travers des articles scientifiques, des cartes, des photos et d'autres documents.

Le correspondant d'Armenpress s'est entretenu avec la co-auteure de l'initiative Anna Leyloyan-Yekmalyan sur l'idée derrière la création du site Web qui est déjà opérationnel, son contenu et le travail à grande échelle effectué par les spécialistes.

Anna Leyloyan-Yekmalyan précise que les travaux ont commencé fin 2020. Préoccupée par le sort des monuments culturels arméniens après la guerre de 44 jours de l'Artsakh, elle a écrit une lettre ouverte au ministre français des Affaires étrangères et à l'ambassadeur de France en Arménie, en tirant la sonnette d'alarme à propos du danger qui guettait les monuments passés sous contrôle azéri.

"La question des pertes culturelles vient après celle des pertes humaines et des prisonniers de guerre par ordre d'importance. Dans leurs réponses à mes lettres, mes interlocuteurs disaient être prêts à nous aider, mais personne n'avait une information quelconque. Vous pouvez aider quand cela est possible, mais les autorités azerbaïdjanaises bloquent toute opportunité aujourd'hui. Mon objectif principal était d'avertir d'abord que nous nous retrouverions dans une situation terrible. À ce jour, nous constatons que rien ne peut être fait, et nous réalisons que nous ne devrions pas compter sur l'aide des autres. Bien sûr, nous devons nous adresser à différentes instances, bien sûr que cela est nécessaire, mais je ne pouvais pas rester les bras croisés et attendre qu'ils nous aident", a-t-elle déclaré.

La question a été discutée avec des spécialistes expérimentés et débutants. Selon Leyloyan-Yekmalyan, Hamlet Petrosyan a une grande participation au programme. Les deux ont fondé ensemble le site Web, mais Anna Leyloyan-Yekmalyan vit à Paris et participe au travail par le biais de conversations téléphoniques et de discussions en ligne, alors que Hamlet Petrosyan coordonne l'ensemble du processus depuis l'Arménie.

Ils ont réuni un groupe de meilleurs spécialistes qui comprend à la fois des jeunes et des moins jeunes, des scientifiques très expérimentés, des passionnés qui veulent faire quelque chose, même si c'est une goutte d'eau dans l'océan.

Les spécialistes n'ont plus la possibilité de suivre physiquement l'état des monuments, ils réaliseront un monitoring sur diverses plateformes et surveilleront les publications des Azerbaïdjanais. *"Notre observation va d'abord dans ce sens, car il est nécessaire de documenter chaque jour l'état de nos monuments. Il est évident qu'ils seront soit démolis, soit transformés. La destruction des monuments arméniens fait partie de la politique d'État de l'Azerbaïdjan. Ils essaient également de s'approprier ce patrimoine", a-t-elle déclaré.*

Selon Leyloyan-Yekmalyan, nous sommes confrontés à un processus terrible: si rien n'est fait, demain nous ne pourrions pas prouver que ces monuments arméniens sont les nôtres.

monumentwatch.org est une plateforme universitaire indépendante. *"Nous sommes tous des scientifiques, aucun d'entre nous ne politise ce travail. 15 scientifiques créent une collection de données que tout un chacun peut utiliser. Les spécialistes ont répertorié les monuments qui sont passés sous le contrôle de l'Azerbaïdjan après la guerre d'Artsakh de 44 jours. Il y a plus de 4000 monuments en Artsakh, et aujourd'hui plus de 1700 monuments sont directement menacés. Nous n'avons plus le temps d'attendre", a-t-elle prévenu.*

Les spécialistes ont sélectionné quelques monuments et ont présenté sur le site web les données d'identification, l'emplacement, les données physiques, la description et l'histoire de chaque monument, ont mentionné toutes les sources scientifiques dans lesquelles ils ont été mentionnés pour la première fois.

Les scientifiques ont développé une méthode de travail spéciale. Tous les articles du site doivent avoir le même format et répondre aux mêmes questions afin de présenter un travail académique très clair.

Anna Leyloyan-Yekmalyan pense que le site est la première pierre d'un immense ouvrage sur lequel tout le travail devrait être construit, car il y a 1700 >>>

NOUVELLES PARUTIONS

**60 ans après,
l'émotion m'étrangle encore**
Melkon Bedrossian

Traduit de l'arménien par:
Chant Marjanian
Préface de Raymond H.
Kévorkian
Éditions Hémisphères

«Avec mon modeste vocabulaire, je ne peux décrire toutes les atrocités que j'ai vécues; d'ailleurs, cela serait trop long. Et puis, quel Arménien de mon pays n'a pas son histoire atroce? Pourtant, les événements que je raconte ont tant imprégné ma mémoire et mon âme que je m'en souviens, soixante-trois ans après, et que l'émotion m'étrangle encore.»

Melkon Bedrossian

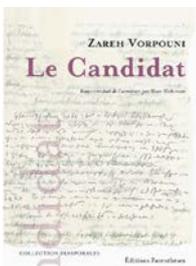
Après le décès de Melkon Bedrossian en 1990, son fils Jacques découvre un cahier dans lequel il a rédigé, en arménien, ses mémoires: le récit de sa déportation à la suite du génocide des Arméniens. Il fait traduire et publier ce manuscrit afin de transmettre ce témoignage qui devient ainsi le support matériel de l'histoire de sa famille.

«Un manuscrit enfoui de plus qui a quitté la poussière d'un grenier pour apporter sa lumière à la quête d'un groupe blessé qui n'a jamais renoncé à son exigence de vérité. Si ces mémoires sont un élément central de l'identité de la famille Bedrossian, elles n'en documentent pas moins un pan de l'histoire du génocide. Ces souvenirs d'enfance nous font pénétrer une fois de plus dans l'enfer jeune-turc, et tout particulièrement dans cette usine à turciser des enfants arméniens que fut l'orphelinat d'Aïntoura, créé par Jemal Pacha.

Écrits dans un style direct, avec beaucoup de pudeur, ils nous plongent dans ces violences de masse que les plus solides, comme Melkon, subirent avec une seule et unique ambition: survivre»
(Raymond H. Kévorkian)

Melkon Bedrossian (1906-1990) naît en Cilicie. Après la mort de son père dans les massacres d'Adana de 1909, il est déporté en 1915 en Syrie avec sa mère et ses sœurs, arraché à sa mère et à sa sœur aînée qu'il ne reverra jamais et emmené à l'orphelinat d'Aïntoura (Liban). Il parviendra à s'en évader en 1918 et à gagner la Grèce, puis la France. ■

* * * * *

ZAREH VORPOUNI
Le Candidat

Traduit de l'arménien et
présenté par Marc Nichanian

Editions Parenthèses
Collections: Diasporales

MONUMENT WATCH: DES UNIVERSITAIRES UNISSENT LEURS FORCES POUR SAUVER LE PATRIMOINE ARMÉNIEN D'ARTSAKH DE LA DESTRUCTION

monuments. Ils sont conscients qu'ils ne pourront pas présenter les données de tous les monuments dans quelques années. Par conséquent, après avoir lancé le site internet ils ont sélectionné 140 monuments sur lesquels ils travaillent.

«Parmi les spécialistes se trouvent également Lyuba Kirakosyan et le jeune Sasun Danielyan, qui ont travaillé en Artsakh pendant de nombreuses années, et connaissent très bien chaque monument», dit-elle.

Elle précise qu'initialement il était prévu que monumentwatch.org serait en trois langues: arménien, russe et anglais. Il y a des articles pour lesquels seules les versions arméniennes sont encore disponibles mais des traducteurs professionnels travaillent pour combler les lacunes. *«J'espère que le site deviendra une plateforme académique sérieuse qui permettra de mettre en œuvre d'autres programmes importants à l'avenir»*, conclut Anna Leyloyan-Yekmalyan. ■

(Armenpress)

«Écrire, c'est faire venir le passé dans le présent. Dans le cas qui nous occupe, seuls Vahakn et sa victime, Ziya, appartiennent au passé. Apkar, Archalouys, Hortense, Nicole et moi, nous continuons à nous mouvoir dans le présent. Nous ne pouvons pas faire partie de l'histoire et, de toute façon, ce ne serait ni possible ni juste de les renvoyer dans le passé à coups de couteau pour les faire ensuite revenir dans le présent.»

Ou comment le roman se transforme en roman de témoignage au moment où l'auteur devient lui-même un personnage de sa fiction.

Le récit s'articule autour d'une lettre découverte suite au suicide de Vahakn qui révèle qu'après avoir assisté à l'agonie de sa mère en déportation, il avait été recueilli puis violé par une femme turque. L'intrigue se situe à la fin des années vingt à Paris, entre les Halles, l'église Saint-Eustache, la Seine, le square du Vert Galant...

Les traumatismes de l'enfance, l'exil obligé, survivre à un désastre dans un monde étranger: en un mot, le livre de l'oubli impossible.

Zareh Vorpouni (1902-1980) est l'une des principales figures de la littérature arménienne. Rescapé du génocide, il rejoint Marseille puis Paris où il fréquente les milieux artistiques et littéraires. Dans son cycle romanesque *Les Persécutés* il explore les caractéristiques psychologiques de ses personnages et la désintégration de l'identité. ■

SOMMET BIDEN-PUTIN 16 JUIN 2021 MANIFESTATION À GENÈVE

En marge de la rencontre Putin-Biden qui a eu lieu à Genève le 16 juin dernier, les représentants de la communauté arménienne de Suisse ont manifesté sur la Plaine de Plainpalais pour dénoncer l'indifférence des deux puissances au sort de l'Arménie et de l'Artsakh et leur rappeler que la souveraineté et la sécurité de l'Arménie et du peuple arménien doivent être respectées et protégées. Ils ont également déploré le cynisme de l'UEFA en organisant une partie du championnat d'Europe du football à Bakou. Les manifestants ont condamné les crimes de guerre commis par l'Azerbaïdjan contre les Arméniens lors de la guerre de 44 jours et l'infiltration des troupes azerbaïdjanaises sur le sol d'Arménie.

Solidaires avec le peuple arménien, étaient présents et ont pris la parole Sébastien Desfayes (Grand Conseiller PDC/GE), Patrick Dimier (Grand Conseiller MCG/GE), Sylvain Thévoz (Grand Conseiller PS/GE) et Louise Trottet (Vice-Présidente des VERTS/GE). Le message de la communauté arménienne a été lu par Lerna Bagdjian (en français) et Sarkis Shahinian (en anglais).

Le soir même un comité unitaire réunissant plus d'une vingtaine de groupements avait organisé une manifestation contre le Sommet Biden-Poutine, "contre tous les impérialismes et pour les droits des peuples et la justice climatique". Lors de cet événement, Sarkis Shahinian, président d'honneur de l'Association Suisse-Arménie et secrétaire général du Groupe Parlementaire d'amitié Suisse-Arménie, a pris la parole sur l'invitation de Thomas Vachetta, responsable du comité unitaire, même si la communauté arménienne n'avait pas cosigné l'appel à la manifestation vu qu'il ne mentionnait pas les Arméniens.

L'INTERVENTION DU GRAND CONSEILLER SYLVAIN THÉVOZ

En marge du sommet Biden-Poutine

Alors que les caméras du monde entier sont aujourd'hui braquées sur Genève, que les présidents de deux des plus grandes puissances mondiales se rencontrent au parc La Grange, nous souhaitons dénoncer la guerre d'agression lancée par l'Azerbaïdjan le 27 septembre dernier contre les Arméniens du Haut-Karabakh ayant causé plus de 10 000 morts de part et d'autre et alerter sur les menaces qui pèsent lourdement aujourd'hui sur le peuple arménien.

Nous souhaitons dire aux deux présidents qui se retrouvent dans la Villa La Grange, dans un joli parc bucolique et devant une magnifique bibliothèque, signe d'humanisme et de paix, ce qui se passe dans les montagnes de l'Artsakh, notre dégoût du comportement illicite et indigne de l'Azerbaïdjan qui continue de détenir dans ses prisons des prisonniers arméniens, les soumettant aux pires humiliations, et continue de menacer lourdement l'Arménie, avec l'appui explicite, logistique et matériel de la Turquie.

En novembre passé, nous déposons au parlement cantonal genevois une résolution à l'assemblée fédérale condamnant l'attaque de la République d'Azerbaïdjan contre la République d'Arménie ainsi que l'attaque de l'Azerbaïdjan contre la République du Haut-Karabagh. Nous demandons à l'assemblée fédérale de faire tout ce qui était en son pouvoir afin de faire valoir le respect intégral du droit international et du droit humanitaire et particulièrement des Conventions de Genève, dont la ville de Genève et la Suisse sont dépositaires. Nous avons pu éprouver lors des débats parlementaires les résistances de certains députés et les refus d'autres de prendre position, leur volonté crasse de défendre tristement une neutralité passive, une neutralité de compromission avec un silence honteux liés aux intérêts économiques se faisant sur le dos des droits humains. Nous avons pu constater encore combien de chemin reste à parcourir afin d'éveiller les consciences et pousser la Suisse à être plus active et la hisser à la hauteur de son ambition d'ambassadrice des bons offices.

(Crédit photo: page facebook de l'UAS)

Monsieur Biden, reconnaître le génocide arménien de 1915 en avril a été un moment historique importante qu'il faut saluer à sa juste valeur. Mais il est désormais important d'aller plus loin encore et de reconnaître, en particulier, le droit à l'autodétermination des Arméniens du Haut-Karabagh (Artsakh) comme seule possibilité de garantir leur sécurité, appliquant en l'espèce le principe de la «sécession-rémède».

Monsieur Putin, avoir déployé les forces russes comme casques bleus sur une ligne de front a placé la Russie en maître du jeu, mais seule une solution politique négociée sera durable. Un soutien plein et entier à un processus de paix visant une situation juste et durable au Caucase du Sud, respectueuse des droits de tous les peuples de la région est la seule issue viable.

Enfin, Monsieur Parmelin, à la Suisse, si fière de ses bons offices et de sa capacité à réunir autour d'une table les grands de ce monde, nous devons sans cesse rappeler de ne pas oublier ceux qui vivent >>>

MANIFESTATION DU 16.06.2021 L'INTERVENTION DU GRAND CONSEILLER SYLVAIN THÉVOZ

»»» à l'ombre de ces derniers, et dont la vie et la survie se jouent bien souvent loin des caméras et des communiqués de presse. Nous devons sans cesse, de là où nous sommes, inviter la Suisse à jouer de sa modeste mais parfois décisive influence pour défendre le droit complet à l'autodétermination des peuples.

Alors que les petits plats sont mis dans les grands pour accueillir aujourd'hui ce sommet Biden-Poutine à Genève, que l'argenterie est de sortie, nous souhaitons interroger les bons offices de la Suisse, sa réelle volonté de placer les droits humains au cœur de tout échange. Défendre la neutralité active et le multilatéralisme est chose louable, il faut maintenant que cela se traduise concrètement dans des prises de parole et des actes diplomatiques concrets afin de ne pas devenir complice d'agissements contraires aux droits internationaux et aux droits humains.

Alors que les discussions ont lieu en ce moment même aux Eaux-Vives, nous demandons que les enjeux du Haut-Karabagh et les menaces pesant sur l'Arménie y soient évoqués.

Longue vie à l'Arménie et au droit à l'autodétermination des peuples! ■

La Chambre de Commerce Suisse-Arménie, en coopération avec l'Ambassade de Suisse en Arménie, l'Ambassade d'Arménie en Suisse et Enterprises Armenia, lance la première édition des journées de l'innovation 2021 qui auront lieu à Erevan les 26, 27 et 28 juillet 2021 dans le hall de l'Ambassade de Suisse.

1. L'objectif est de donner une visibilité aux entreprises arméniennes dans tous les domaines. La proposition comprend la description de leurs activités, leurs projets de développement stratégique et économique et les défis futurs.
2. Promouvoir une dynamique dans le contexte économique actuel, porter les profils des entreprises à l'attention des investisseurs et créer des ponts entre les chambres de commerce du monde entier avec une éventuelle feuille de route commune axée sur un développement prioritaire.
3. Créer des liens et favoriser des synergies entre les acteurs économiques. Au moins 5 entreprises de chacune des 11 provinces d'Arménie seront présentes.
4. Au total 50-60 entreprises participeront à l'événement, réparties en 15-17 entreprises par jour.
5. Des professionnels et des spécialistes des médias produiront un contenu vidéo en direct de chaque participant. Chaque entreprise fera une présentation de 20 minutes, suivie d'un enregistrement vidéo de 3 minutes.

L'événement n'est pas ouvert au public, seules les entreprises et les personnes invitées pourront y assister.

Les demandes de participation peuvent être adressées à info@sacoc.ch

ARMÉNIE: TERRE D'ASILE POUR LES JOURNALISTES CONGOLAIS

par Lusiné ABGARIAN

(Crédit photo: infoMigrants)

L'afflux de migrants non-Arméniens n'a jamais été significatif en Arménie dans son histoire contemporaine. Il s'avère cependant que l'Arménie est devenue la terre d'asile et le pilier de la nouvelle vie de trois journalistes congolais, réfugiés de leur pays. Installés en Arménie depuis 2018, ce pays a su devenir leur deuxième patrie, où ils écrivent désormais leur vie sur une nouvelle page blanche.

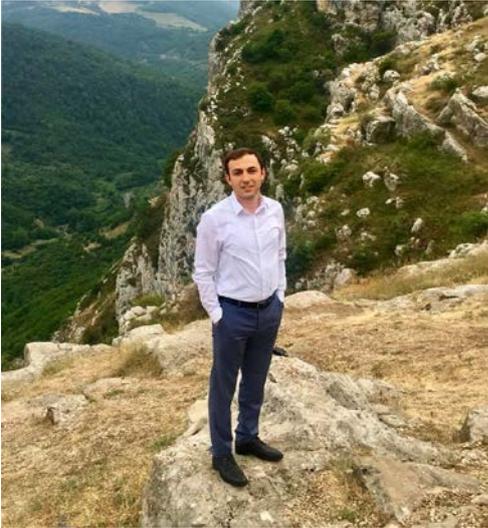
Cette histoire de migration a commencé en 2018, lorsque, dans le cadre du Sommet de la Francophonie, l'Arménie avait accueilli les 47e Assises de la presse francophone à Tsaghkadzor, pour débattre du thème «Médias et Migrations» avec les journalistes francophones venus du monde entier. C'est à cette occasion que les trois journalistes congolais ont réussi à sortir de leur pays pour ne plus jamais y revenir, peut-être aussi sous l'influence de la problématique du sujet.

X, Y et Z (appelons-les ainsi pour préserver leur anonymat) ne sont pas repartis de l'Arménie à la fin des Assises. Ils ont mené une vie clandestine pendant environ une année et demie, croyant que la police pourrait les poursuivre, comme ce serait le cas dans leur pays: «On avait un peu peur. Le mois, on ne sortait qu'une seule fois. Au fur et à mesure nous avons commencé à nous lâcher, à nous rendre compte de la réalité de votre pays. Et puis il y avait le facteur de la langue, qu'on ne maîtrisait pas», - dit-il.

Craignant le retour forcé au Congo Brazzaville, ne maîtrisant pas l'arménien, ils avaient du mal à entreprendre les démarches pour régulariser leur situation et recevoir un statut légal afin de pouvoir travailler, au moins: «C'est au fur et à mesure que nous avons compris qu'en tant qu'humains, nous avons des droits et que nous devons nous approcher aux services appropriés pour commencer les démarches de la régularisation de notre situation», - témoigne l'un d'entre eux.

S'étant rendu compte des réalités de l'Arménie, les trois migrants ont senti qu'«il fait beau vivre en Arménie», car les libertés ne sont pas confisquées, ni dans les milieux professionnels, ni dans le privé. >>>

«ԿԵՐ ԿԱՑ ՈՒ ԱՐԻ, ԱՅՍԵՆԷՂ ԲԵՉ ՍՊԱՍՈՒՄ ԵՆ»

Արցախի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպան (ՄԻՊ) Գեղամ Ստեփանյանը կոչ է անում գնալ Արցախ:

«Եթե ամիս է անցել այն օրից, երբ մեր 30-ամեայ իրականությունն ամբողջությամբ փոխել է իր կերպարանքը. ամեն տարուայ այս ժամանակաշրջանը Հայաստանի Հանրապետությունում, Սփիւռքում ապրող մեր հայրենակիցների և օտարերկրացիների համար Արցախը բացայայտելու, բնութեան անապակ մաքրությունը վայելելու, բազմադարեայ հայկական ու քրիստոնեական մշակոյթին հաղորդակից լինելու ժամանակներ էին: Պատերազմի մշտական վտանգի տակ ապրող երկիրը միևնոյն ժամանակ հոգու հանգստություն էր հաղորդում իւրաքանչիւրին՝ առյաւելտ կապելով այս հողի հետ», - նշել է Արցախի ՄԻՊ-ը:

Նա ընդգծել է՝ շատ բան է փոխուել ու այսօր Արցախում շատ են դժուարությունները, պատերազմի հետևանքներն Արցախին ինչ-որ առումով զրկել են իր նախկին հմայքից, բայց ոչ երբեք իր իմաստից ու խորը բովանդակությունից:

«Մենք անցել ենք պատերազմի դաժանությունների միջով, 44 օրուայ ընթացքում տեսել ու զգացել ենք մարդկային ու անմարդկային բոլոր տառապանքները և, ցաւօք, այսօր էլ շարունակում ենք զգալ... Բայց մենք այստեղ ենք՝ նոյն տեղում, նորից կանգնելու յոյսով... Բոլորիդ հետ միասին...», - գրել է Ստեփանյանը:

Նա կոչ է արել այցելել Արցախ, այցելել գոնե միայն նրա համար, որ Արցախում ապրող 100 հազար հայերն իրենց մենակ չզգան:

«Ձեր ներկայությամբ դուք գօտեպնդելու և ոգևորելու էք Արցախում ապրող հային, որ Արցախն ընդմիշտ հայկական պահի:

Գիտեմ, որ Արցախ այցելելու հետ կապուած անվտանգային առումով մտահոգություններ ունեք, մտահոգություններ ունեք ճանապարհի հետ կապուած, որի մի հատուածում ստիպուած էք, ցատուճը զսպելով, տեսնել գերեվարուած Շուշին, դժուարու-

ARMÉNIE: TERRE D'ASILE POUR LES JOURNALISTES CONGOLAIS

»»» «*Chez nous, les libertés sont étouffées*», - dit l'un d'entre eux, étouffées au point de devenir des menaces, même lorsqu'ils faisaient des reportages documentaires en tant que journalistes, sans traiter vraiment les sujets relatifs au gouvernement dictateur. «*Avec toutes ces réalités, vous comprenez que le journaliste au Congo Brazzaville ce n'est pas quelqu'un de libre, c'est quelqu'un d'«assujéti»*, et il ne vit pas de sa profession, il devient un petit mendiant, il fait la courbette auprès des politiques pour pouvoir avoir un peu d'argent, mais logiquement, le journaliste devrait être au-dessus de ces hommes politiques» ajoute l'autre.

En dehors des libertés dérisoires dans la profession du journaliste, c'est un plus grand traumatisme qu'a vécu le troisième journaliste-refugié avant de gagner l'Arménie, étant rescapé du génocide perpétré dans le département Pool au Congo Brazzaville, en 2016, par le président du pays avec son régime militaire. Les Assises de la presse francophone ont en fait été sa seule opportunité de sortir du pays, tout comme pour ses deux collègues. Ayant trouvé son salut en Arménie, il dit avoir senti ce pays l'«inspirer» et lui faire réparer en quelque sorte son traumatisme.

Ils soulignent, tous les trois et à plusieurs reprises, l'hospitalité des Arméniens, sans oublier de passer des parallèles entre les passés historiques de nos peuples opprimés par de grandes puissances au fil de l'histoire.

Actuellement, ayant un asile et le droit au travail, ils ne rêvent que de s'intégrer dans la société arménienne, d'apprendre l'arménien et de continuer leur vie dans cette «deuxième patrie», peut-être désormais en dehors de leur profession de journaliste, en espérant un jour faire venir leurs enfants et leurs familles, mais sans aucune volonté de retour au pays d'origine, au moins jusqu'à ce que le régime politique de la dictature change.

A la fin, ils ont tenu à transmettre un message aux Arméniens, désormais leurs compatriotes: «*Apprenez à aimer votre pays. Nous, c'est par contrainte que nous sommes sortis, pas de notre propre volonté, car on avait des projets, des ambitions. Vous avez un pays qui est bien, un système qui est très différent par rapport au nôtre - la dictature. Si vous souhaitez changer votre pays, il faut rester, il faut se battre, car tout se passe par le sacrifice*». ■

L.A.

(Le Courrier d'Erevan)

թիւներ կան Սփիւռքի մեր հայրենակիցներին Արցախի մուտքի արտօնագիր տրամադրելու ժամկետների հետ կապուած, բայց պէտք է յաղթահարել այս ամէնը՝ յանուն գերակայ նպատակի, յանուն Արցախը չկորցնելու:

Կեր կաց ու արի, այստեղ թեզ սպասում են ...», - նշել է Արցախի ՄԻՊ-ը: ■

COMMUNICATIONS

NAISSANCES

Naïda Gabrache et **Olivier Madiot** ont la joie d'annoncer la naissance de leur fils **Garen Vahé Alain** le 20 mai 2021 à Genève.

Toutes nos félicitations aux heureux parents.

DÉCÈS

Mme Violette Breguet-Safarian, ancienne présidente d'Artzakank, survenu le 24 mai 2021 à Genève.

Toutes nos condoléances à la famille endeuillée.

DONS

Pour Artzakank-Echo (projet Arménie)

Pour le repos de l'âme de Mme Violette Breguet-Safarian

Anouche et Dev Joshi	CHF	300.-
Arminé et Simon Tavitian	CHF	300.-
Ani et Alex Selyan	CHF	100.-
Lydia Kurkuoglu	CHF	100.-
Véronique Potthoff	CHF	108.15
Shaké et Alexan Keucheyan	CHF	100.-
Huguette et Vahé Gabrache	CHF	400.-
Moufida Hentati Tuchschild	CHF	200.-
Sima Papasian	CHF	70.-
Ursula et Daniel Papazian	CHF	200.-
Julietta et Garo Toroslu	CHF	100.-
Maral et Ara Simsar	CHF	200.-
Annie et Raffi Garibian	CHF	200.-

Pour le repos de l'âme de Mme Nevrik Azadian

Ani et Alex Selyan	CHF	200.-
--------------------	-----	-------

Pour la paroisse de l'Eglise St-Hagop de Genève

Pour le repos de l'âme de Mme Sona Colakyan

Ani et Alex Selyan	CHF	400.-
Famille H. Avakian	CHF	400.-
Ani Sirmakes	CHF	100.-
Gresi Filipuci	CHF	50.-
Charlotte et Sogomon Setyan	CHF	200.-
Mihran Lacinoglu	CHF	200.-
Tamar et Aram Avedisyan	CHF	200.-
Anna Gürün	CHF	200.-

Pour le repos de l'âme de M. Hovhannes Cilingiryan

Ani Sirmakes	CHF	1'000.-
Famille Hagop Avakian	CHF	1'000.-
Charlotte et Sogomon Setyan	CHF	200.-
Maral Sahil	CHF	100.-
M. et Mme R. Sahil	CHF	100.-
Ani et Alex Selyan	CHF	200.-

Pour le repos de l'âme de Mme Violette Breguet-Safarian

Huguette et Vahé Gabrache	CHF	400.-
Armik et Mihran Yeromian	CHF	100.-

RENDEZ-VOUS

La bibliothèque St-Grégoire l'Illuminateur

Centre arménien Hagop D. Topalian
2-4 Place d'Arménie - 1256 Troinex

restera ouverte pendant les vacances estivales
selon ses horaires habituelles,
tous les mercredis de 14h à 18h.

Renseignements et RDV
pour les autres jours:
M. Garabed Yelegen - Tél : +41 79 538 51 26

L'Ecole de danse Sanahin

reprend ses cours
le mercredi 15 septembre 2021.

Inscriptions et renseignements
auprès de Christine Sedef 0797581136
ou christinesedef@hotmail.com

**Exposition
TRAJECTOIRE**

avec les membres de l'Atelier du Trésor:
Kim Bachman, Alina Mnatsakanian, Maricela Salas, Carolina Restrepo et Thomas Hunziker

Atelier du Trésor
Rue du Trésor 2, 2000 Neuchâtel

du 27.06 au 15.08.2021
www.grand-cachot.ch

**La famille de
Violette BREGUET-SAFARIAN**

décédée le 24 mai 2021

souhaite que les dons en sa mémoire soient adressés à:

- **Artzakank-Echo "projet Arménie"**
CCP 12-17302-9
IBAN CH07 0900 0000 1201 7302 9
- **KASA (Komitas Action Suisse-Arménie)**
CCP 17-274614-1
IBAN CH24 0900 0000 1727 4614 1

Pour la Fondation Armenia (actions de Raffi Garibian en Arménie)

Pour le repos de l'âme de Mme Violette Breguet-Safarian

Vahram Mouradian	CHF	500.-
Ani Mesrobian	CHF	200.-
Sonia Mesrobian	CHF	100.-

Artzakank-Echo, la Paroisse de l'Eglise St-Hagop de Genève et la Fondation Armenia remercient vivement tous les donateurs.

ԺՆՆԵՒ ԵՒ ԼԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

PAROISSE DE GENEVE
REGION LEMANIQUE
SAINT-HAGOP
EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE

ՁԵՆՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԴՊՐՈՒԹԵԱԼ ԵՒ ԿԻՍԱՍԱՐԿԱԲԱԳՈՒԹԵԱԼ

Կիրակի 30 Մայիս 2021-ին, Ժնեվի Սուրբ Յակոբ մայր եկեղեցւոյ մէջ ուրախութեան օրեր էին: Այդ օրը Դպրութեան եւ կիսասարկաւագութեան աստիճանները ստացաւ Սուրբ խորանի տարիներու նուիրեալ եւ արժանաւոր սպասարկու՝ Սուրբահայ երիտասարդ Բաֆֆի Կիրակոսեանը ձեռամբ՝ Վատիկանի Սուրբ Արեւմտեան Եւրոպայի հայրապետական պատուիրակ, Գերշ. Տ. Խաժակ Արքեպս. Պարսամեանի, առընթերակայութեամբ Առաջնորդական Տեղապահ՝ Տ. Գուսան Վարդապետ Ալճանեանի:

Մեծ թիւով հաւատացեալներ մասնակցեցան օրուան սուրբ պատարագին ու դպրութեան եւ կիսասարկաւագութեան աստիճաններու տուչութեան հոգեպարար արարողութեան եւ հաղորդութիւն ստացան: Օրուան սուրբ եւ անմահ պատարագը մատուցեց Առաջնորդական Տեղապահ Տ. Գուսան Վարդապետ Ալճանեանը: Պատարագի աւարտին, եկեղեցւոյ կից Հայկական կեդրոնի մէջ մասնաւոր սիրոյ սեղան կազմակերպուեցաւ ի պատիւ Բաֆֆի Կիսասարկաւագ Կիրակոսեանին: ■

ԳԻՏ ՆՇԽԱՐԱՑ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԻՆ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նշխարներու գիւտը հայոց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յիշատակին նուիրուած երեք տօներէն մեկն է: Ըստ աւանդութեան, հայոց մեծ դարձնէ յետոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի իր կեանքի վերջին տարիները կ'աւարտէ ճգնակեցութեամբ՝ Սեպուհ լեռան Սանէ այրին մէջ, որտեղ կը վախճանի 326 թուականին: Անոր մարմինը կը գտնան հովիւները, որոնք, չճանչնալով մահացած կաթողիկոսին, մարմինը կը ծածկէն քարակոյտի տակ:

Հետագային, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքով կը յայտնէ իր նշխարներու տեղը իր աշակերտներէն Գառնիկ Բասենցիին, որմէ յետոյ Ս. Հայրապետի նշխարները կը տեղափոխեն եւ կ'ամփոփեն Դարանաղ գաւառի Թորղան գիւտը:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նշխարները քրիստոնեական եկեղեցւոյ ամենամեծ սրբութիւններէն մեկն է: Հայոց Հայրապետի նշխարները գտնուելէն յետոյ մաս մը իբրեւ սրբազան մատուց կը տարուի Վաղարշապատ, Բիւզանդիա, Երուսաղէմ սուրբ քաղաք եւ Իտալիա: Ան միակ Հայագգի սուրբն է որ միւս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներ մեծ յարգանքով կը յիշատակեն տարուան ընթացքին մէկ անգամ:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ կը պահուի Լուսաւորչի սուրբ Աջը որը Հայ եկեղեցւոյ կարեւորագոյն սրբութիւններէն մեկն է, որով կ'օրհնուի սրբազան միւռնը: Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նշխարներու գիւտի տօնը կը յիշատակուի Հոգեգալտուստէն յետոյ, չորրորդ շաբաթ օրը: Սիրելիներ, աղօթե՛ք եւ խնդրե՛ք Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի բարեխօսութիւնը որպէսզի մեր հայրերուն Աստուածը, մեր հաւատքի հօր բարեխօսութեամբ, մեր հայրենիքին եւ ժողովրդին հետ լինի՝ առաջնորդելով մեր ընթացքը դեպի լուսաւոր ու ապահով հորիզոններ: ■

Պատրաստեց՝ Տեր Գուսան Վրդ. Ալճանեան

RELIQUES DE ST-GRÉGOIRE L'ILLUMINATEUR

Cher et pieu peuple, la vie et les supplices endurés par Saint Grégoire l'Illuminateur témoignent de la puissance de sa foi et de son espérance sans faille en Dieu. Alors qu'il était soumis à d'innombrables tourments et tortures de toutes sortes, il a conservé intacte sa confiance en Dieu et prié en empruntant ces mots au psalmiste: «Sur Dieu reposent mon salut et ma gloire: Le rocher de ma force, mon refuge, est en Dieu».

Par la puissance de sa foi, Saint Grégoire, le Second Illuminateur des Arméniens, a ainsi rendu digne notre peuple de la lumineuse descente du Christ ressuscité sur la terre de nos Pères.

Par la volonté de Dieu une mission historique était confiée au Catholicos Garegin II, le 13 novembre 2000, lorsque revenant du Vatican, il porta les reliques de St-Grégoire l'Illuminateur remises par le Pape Jean-Paul II. Que les reliques du père de notre foi nous protègent et intercèdent pour nous tous. ■

Rev. Père Goossan Aljarian

ԹՕՓԱԼԵԱՆ ԴՊՐՈՑ
ECOLE TOPALIAN

Fondation Hagop D.Topalian: Route de Troinex 64, CH-1256 Troinex (Genève)
ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch; www.centre-armenien-geneve.ch
Rédaction Maral Wurry et Valya Dadoyan

No. 53

**ՊՍԱԿԱԺԱՅՐԵՆ ԵՏՔ ՏԱՐԵՎԵՐԻՉԻ ՀԱՆԴԵՍ
APRÈS LE COVID 19 LA FÊTE DE FIN D'ANNÉE**

Après une année atypique et difficile, les élèves qui ont repris le chemin de l'école depuis début mai ont fêté la fin de l'année scolaire dans la joie et le bonheur.

Félicitations et bravo à nos deux élèves diplômées de fin de cursus (après sept années successives au sein de l'école Topalian): Mané Ryan et Sevane Favoulet.

Mané Ryan / Մանե Ռայան

Une fête rythmée par des chants et danses.

Sevane Favoulet / Սևան Ֆավուլե

La direction de l'école Topalian ainsi que les enseignantes remercient tous les parents pour leur compréhension, leur engagement et leur assiduité tous les mercredis.

Այս ուսումնական տարվա բոլոր բարիությունները հաղթահարելով, մեր աշակերտները մայիսի սկզբից ներկայացան դասերին և շատ ուրախ մասնակցեցին տարեվերջյան բացօթյա հանդեսին:

Դպրոցի տնօրինությունն ու ուսուցիչները բարձր են գնահատում ծնողների փոխըմբռնումը և նրանց պատրաստակամությունը դասերը վերսկսելու գործում:

Շնորհավորում ենք մեր երկու շրջանավարտներ՝ Մանե Ռայանին և Սևան Ֆավուլեի (ուսման յոթ տարին լրացած) ավարտական վկայականներ ստանալու կապակցությամբ:

La rentrée scolaire 2021 / 2022 est fixée au **mercredi 15 septembre 2021**
Nous vous souhaitons de belles vacances d'été

Election du nouveau comité

Chers compatriotes,

Le 27 juin dernier, vous avez élu les nouveaux membres de votre comité. Ces jeunes gens, plein de bonnes volontés et d'idées, ont décidé de s'engager au sein de notre association.

Ont été élus:

Miganouche Baghramian (Présidente), Ofelia Hovhannisyan, Lerna Bagdjian, Hilda Avakian, Artem Asryan, Raffi Giragossian, Vatche Markoussian.

C'est très chaleureusement que le comité sortant leur souhaite la bienvenue et les félicite pour leur élection!

Après notre mandat de trois ans, nous partons l'esprit rempli de souvenirs, enrichi d'expériences. Ce mandat n'a pas été des plus faciles entre le Covid et la guerre d'Artsakh. Un moment fort que nous n'oublierons pas non plus et qui a eu lieu à peine 3 jours après notre élection, fut l'hommage funèbre rendu au grand Charles Aznavour.

Il y a tant d'autres choses, moins grandes, moins visibles ou moins médiatisées, qui resteront tout autant dans nos mémoires. Notre satisfaction était, entre autres, représentée par la joie qui se lisait sur vos visages lors de nos événements ou encore les rires des enfants, lors de la fête du Paregentan, les moments privilégiés avec nos bénévoles avant et après les événements, ainsi que les nouvelles rencontres.

En tant que présidente sortante, permettez-moi de vous adresser quelques mots personnels.

Au nom de la communauté, je tiens à remercier l'équipe du comité, ainsi que les fidèles bénévoles qui ont oeuvré ces trois dernières années pour permettre la réalisation de nombreux projets qui vous ont été proposés. Il n'y a pas de secret, seule l'entraide humaine dans le respect de chacun a permis l'accomplissement de nos projets.

Il y a trois ans vous aviez élu pour la première fois depuis 1948, une femme à la présidence et qui plus est, la plus jeune de ses prédécesseurs. Nous constatons que l'association évolue avec le temps.

Génération après génération la relève est présente et ce grâce à nos aînés qui nous encouragent à reprendre le flambeau.

A bientôt pour de nouvelles aventures!

Hilda Avakian
Présidente sortante

Manifestation Sommet Poutine-Biden 16 Juin 2021

Genève a accueilli la rencontre entre le président russe et le président américain. La communauté arménienne s'est une fois de plus mobilisée pour faire entendre les droits de notre peuple. Malgré la chaleur caniculaire une trentaine d'entre-vous, êtes venus porter nos couleurs sur la Plaine de Plainpalais. De nombreux médias ont relayé l'information: retrouvez-les sur notre page Facebook. (voir ci-dessous)

